

Review paper

TOURIST POTENTIAL OF THE ŁĘCZNA-WŁODAWA LAKELAND AND ITS APPLICATION IN THE CONTEXT OF THE FUNCTIONING OF THE POLESIE NATIONAL PARK

ANDRZEJ ŚWIECA¹, RENATA KRUKOWSKA², ANDRZEJ TUCKI²

¹*Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Faculty of Tourism and Health in Biała Podlaska, Department of Tourism*

²*Maria Curie-Skłodowska University, Faculty of Earth Sciences and Spatial Management, Department of Regional Geography and Tourism*

Mailing address: Renata Krukowska, Faculty of Earth Sciences and Spatial Management, Department of Regional Geography and Tourism, 2 cd Kraśnicka Avenue, 20-718 Lublin, tel.: +48 81 5376852, fax: +48 81 5376862, e-mail: renata.krukowska@umcs.pl

Abstract

Introduction. The conducted study regarding the environmental and cultural tourism values, level of management and transport accessibility, as well as selected elements of the tourism policy of the local authorities involved the determination of the tourist potential of the Łęczna-Włodawa Lakeland. Areas of the Łęczna-Włodawa Lakeland most attractive in terms of landscape are under protection in the form of the Polesie National Park. The article discusses the issue of the tourist exploration of the PNP. It presents information on the tourism management and tourist traffic rate and variability in the years 1993-2013. **Material and methods.** The article was prepared based on direct observations and research by the authors in the Łęczna-Włodawa Lakeland. The research procedure performed in 15 communes involved the analysis of factors influencing the features of the tourist space of the Łęczna-Włodawa Lakeland. The tourist potential of the communes was assessed based on 18 features classified into three groups (tourist values, tourist management, and transport accessibility). The assessment was expressed in numerical values of synthetic measures of tourist attractiveness specified for each of the communes. The tourist attractiveness of the area and degree of development of the tourist and holiday function were assessed in the context of the description of its tourist potential. **Results.** The synthetic measures of tourist attractiveness calculated by means of the method of multidimensional comparative analysis varied from 0.142 (Hańsk) to 0.368 (Włodawa). Out of 15 communes located in the Lakeland, 5 communes were classified as very attractive, 7 as attractive, and 3 as moderately attractive. The very attractive communes include: Włodawa, Urszulin, Sosnowica, Uścimów, and Ludwin. Very attractive communes are distinguished by the highest degree of development of the holiday function. They show a varied degree of activity of the authorities – Włodawa (high activity), Sosnowica, Uścimów, Ludwin (moderate activity), and Urszulin (no activity). Very attractive communes show a varied degree of development of the tourist function. It is the basic function for Włodawa, supplementary function for Uścimów, and additional function for Sosnowica, Ludwin, and Urszulin. **Conclusion.** The organisation of tourism space in the Łęczna-Włodawa Lakeland in the area of the Polesie National Park offers extensive possibilities of practicing various forms of tourism while maintaining the good condition of the environment.

Key words: tourist potential, Łęczna-Włodawa Lakeland, Polesie National Park

Introduction

The Łęczna-Włodawa Lakeland is one of the most important tourist areas of the Lublin Region. The papers by Mileska [1] and Wyrzykowski [2] providing an overview for Poland include the Lakeland to the group of areas recognised as holiday destinations. The local tourist values predestine the area for practicing a number of types of tourism [3, 4].

In terms of physiographic division, the Łęczna-Włodawa Lakeland is a part of West Polesie [5]. It constitutes a depression confined to elevations on three sides (Chełm Hills, Łuszczów Plateau, Włodawa Hump), open towards the east and north-

west. The latitudinal extent of the Lakeland is approximately 60 km, and longitudinal – from 10 km in its middle part to 29 km in its western part. In hypsometric terms, it is varied to a very low degree. The denivelations do not exceed 30 m. The north-west part of the Lakeland is located the lowest – approximately 150 m a.s.l. In the remaining area, altitudes reach 175 m a.s.l. In terms of land relief, considerable areas are occupied by lacustrine plains with extensive peatlands in which organogenic sediments (gyttjas, peats) reach a thickness of up to approximately a dozen metres [6].

Lakes and wetlands are the most significant hydrographical elements in the landscape. A total of 55 natural lakes with an

area exceeding 1 ha and 6 lakes fulfilling the function of a retention reservoir are currently located in the Lakeland. The group of Łęczna-Włodawa lakes also includes 6 objects located in the vicinity of the physiographic region of the Łęczna-Włodawa Lakeland (hence, the number of lakes frequently encountered in the literature is 67). The lakes occupy a total area of 33 km², and accumulate approximately 100 million m³ of water [7]. The natural lakes of the Lakeland are usually small – usually with an area of several tens of ha and weakly diversified shapes. 14 of the lakes have an area exceeding 50 ha, including only 4 above 100 ha. The largest Lake Uściwierz occupies an area of 284 ha. The sizes of the three following lakes, namely Łukie, Białe Sosnowickie, and Białe Włodawskie, vary from 150 to 100 ha. The Łęczna-Włodawa Lakeland is dominated by shallow and very shallow lakes. More than 40% of the lakes have maximum depths of up to 6.6 m. Lakes with depths exceeding 25 m (Rogóźno, Zagłębcze), or even 30 m (Białe Włodawskie, Krasne, Piaseczno) are also encountered [8].

The varied and frequently curious living and non-living environment of the Łęczna-Włodawa Lakeland is under various forms of nature protection. The entire Lakeland is under protection in the form of the UNESCO “West Polesie” Biosphere Reserve. The basic forms of protected areas of the Łęczna-Włodawa Lakeland are the Polesie National Park and four landscape parks: Poleski, Pojezierze Łęczyńskie, Sobiborski, and Nadwieprzański.

The Polesie National Park established on 10 April 1990 occupies an area of 97.6 km². It is surrounded by a buffer zone with an area of 140.4 km². The park is located in the watershed separating the catchments of the Wieprz and Bug Rivers. The area of the park is drained by the upper courses of the Włodawka and Piwonia Rivers. The natural river network is weakly developed, as determined by low terrain inclination and very shallow occurrence of groundwaters [8]. Approximately 36% of the Park's area is occupied by nature reserves including the most valuable elements of the environment – lakes and the adjacent peatlands (fens, transitional bogs, and raised bogs) – Moszne, Długie, Karaśne, and Durne Bagno. The peatland ecosystems protected in the scope of the Polesie National Park are the north-westernmost fragments of tundra and forest tundra in Europe [9, 10].

Material and methods

The boundaries of the Łęczna-Włodawa Lakeland in the paper are established based on the physiographic division of the Lublin Region by Chałubińska and Wilgat [5]. Due to the complexity of the phenomena and analysed environmental elements, however, the study area was assumed to include the territories of 15 communes included in the Łęczna-Włodawa Lakeland. In administrative terms, they belong to four districts (fig. 1): Włodawski (Włodawa, Włodawa – town, Urszulin, Stary Brus, Hańsk, and Wola Uhruska); Łęczyński (Ludwin, Cyców, Łęczna, and Puchaczów); Lubartowski (Uścimów and Ostrów Lubelski), and Parczewski (Sosnowica, Parczew, and Dębowa Kłoda). With the assumption of such boundaries, the study area occupies 2.070 km² (206.954 ha).

The collection of source materials involved the application of both field research and desk study methods. The field research methods involved measurements of tourist traffic in objects requiring the ticket purchase, and surveys of various social groups (local authorities, inhabitants, tourist guides, tourists) regarding the perception of areas visited by tourists. The desk study methods included the analysis of the content of specialised literature (particularly tourism-related), and the analysis of archival materials.

Figure 1. Study area – the analysed communes and the Polesie National Park on the background of boundaries of the Łęczna-Włodawa Lakeland

The determination of the **tourist potential of the Łęczna-Włodawa Lakeland** involved the determination of: the tourist attractiveness of environmental and cultural tourist values, the level of management and transport accessibility, and activities of local authorities in the Lublin Region in the scope of tourism development.

The assessment of the tourist attractiveness was based on a multidimensional comparative analysis performed for the communes [11]. The analysed elements, described by means of 18 variables, were used for the calculation of the Synthetic Measure of Tourist Attractiveness (SMAT). Depending on its value, regions with varied level of attractiveness were distinguished in the Łęczna-Włodawa Lakeland (very attractive, attractive, moderately attractive, little attractive). The assessment of the attitudes of local authorities in the scope of pro-tourism activities employed the method by Pawlusiński [12] with the application of the tourism development functional index. It was developed based on criteria commonly adopted in the analysis of functional conditions of development of local tourist economy [12, 13, 14]. The criteria were classified into three basic pillars of the commune's tourist policy, namely the activity of local authorities and tourism management in the commune (*tourism development strategy; tourism development planning resulting from the adopted planistic documents; tourism development programs; importance of the unit dealing with tourism in the commune*), *promotion and information (folders; maps; www information on the commune; events; fairs; exhibitions etc.)*, and *cooperation (with the local tourist organisation; agri-tourist membership; other tourism-related inter-commune associations)*.

The research procedure of identification of the **tourist function of the Łęczna-Włodawa Lakeland** involved the analysis of indices describing the level of development of the tourist and holiday function. The identification and assessment of the level of development was based on relevant data concerning the accommodation offer. The assessment of the tourist function of the communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland was performed by means of the method proposed by Warszńska [15]. According to the adopted method, the numerical values of the so-called Baretje and Defert index, expressed in the number of accommodation places per 100 inhabitants, permits the classification of the tourist function at a scale of five levels, from the level at which the process of development of the tourist function has not yet commenced (index <0.78) to the level at which the tourist function is the basic or one of the basic economic func-

tions (index >50.0). The assessment of the state of holiday settlement in the Łęczna-Włodawa Lakeland involved the application of the so-called holiday function development index, reflecting the number of holiday cottages per 100 of houses used year-round. According to Kowalczyk [16] and Faracik [17], the holiday function is strongly developed, if the index exceeds the value of 20. The moderate degree of development occurs at index values from 10 to 20, and low level below 10.

Results

Assessment of the tourist attractiveness of the Łęczna-Włodawa Lakeland

The tourist attractiveness of the Lakeland was expressed in numerical values of synthetic measures of tourist attractiveness (SMAT) determined for each commune. They permitted distinguishing three groups of communes differing in tourist-recreation attractiveness: **very attractive**, **attractive**, and **moderately attractive** (no **little attractive** communes were recorded in the Lakeland according to the SMAT numerical values).

Out of 15 communes included in the Łęczna-Włodawa Lakeland, 5 were qualified as very attractive, 7 as attractive, and 3 as moderately attractive. The SMAT numerical values determined for the analysed rural communes and small towns vary from 0.142 to 0.368 (tab. 1).

Table 1. Variability of the tourist attractiveness of the communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland (according to SMAT)

Degrees of tourist attractiveness. Communes:			
<i>very attractive</i>	<i>attractive</i>	<i>moderately attractive</i>	<i>little attractive</i>
Włodawa (0.368)	Włodawa(m) (0.219)	Dębowa Kłoda (0.150)	-
Urszulin (0.337)	Stary Brus (0.218)	Puchaczów (0.144)	
Sosnowica (0.322)	Wola Uhruska (0.196)	Hańsk (0.142)	
Uścimów (0.276)	Ostrów Lubelski (0.183)		
Ludwin (0.239)	Parczew (0.175)		
	Cyców (0.174)		
	Łęczna (0.171)		

The communes classified as “**very attractive**” (Włodawa, Urszulin, Sosnowica, Uścimów, and Ludwin) occupy a total of 39.5% of the area of the Lakeland, and are inhabited by 20.1% of its population. Only slightly lower contribution (38.4%) was reached by the area of **communes** classified as “**attractive**” (Włodawa (t), Stary Brus, Wola Uhruska, Ostrów Lubelski, Parczew, Cyców, and Łęczna). These communes were inhabited by 67.7% of the total population. Out of the 15 communes, only 3 (Dębowa Kłoda, Puchaczów, and Hańsk) were classified as “**moderately attractive**”. They occupied 22.1% of the area of the Łęczna-Włodawa Lakeland, and were inhabited by only 12.2% of its population.

The research procedure regarding the tourist policy of the communes of the Lublin Region involved a detailed analysis and assessment of the **activity of the local authorities in the scope of tourism**. The procedure employed the survey results. The assessments of the attitudes of the local authorities in the scope of pro-tourist activities were performed for the communes predestines for tourism development [18].

Out of 15 communes of the Lakeland, 12 communes were subject to the research procedure (the communes of Hańsk, Puchaczów, and Dębowa Kłoda were not considered). The analysed communes show a varied level of activity of the local authorities (**high**, **average**, **none**), expressed in a numerical value of the **tourism development functional index** (tab. 2).

Table 2. Variability of the activity of commune authorities according to the value of the tourism development functional index

Degree of activity of commune authorities			
<i>very high activity</i>	<i>high activity</i>	<i>moderate activity</i>	<i>no activity</i>
-	Włodawa (0.61)	Ludwin (0.39)	Łęczna (0.22)
	Wola Uhruska (0.58)	Uścimów (0.39)	Cyców (0.16)
	Włodawa(t) (0.56)	Sosnowica (0.36)	Urszulin (0.08)
	Parczew (0.56)	Ostrów Lubelski (0.33)	
		Stary Brus (0.27)	

The group of communes with determined “**high activity of the local authorities**” in the Łęczna-Włodawa Lakeland is represented by Włodawa, Wola Uhruska, Włodawa (t), and Parczew. The “**average level of activity of the local authorities**” according to the index is represented by the communes of Ludwin, Uścimów, Sosnowica, Ostrów Lubelski, and Stary Brus. The lowest values of the tourism development functional index among the analysed communes were determined for the communes of Urszulin, Cyców, and Łęczna. The communes were classified to the group described with “**no activity of the local authorities**”.

Spatial diversity of the tourist function of the Łęczna-Włodawa Lakeland

The analysis of the tourist function of the Łęczna-Włodawa Lakeland applied two diagnostic characteristics, namely the **degree of development of the tourist function** and the **degree of development of the holiday function**.

The **degree of development of the tourist function** was determined for 14 communes of the Lakeland (the index was not determined for the Cyców commune due to the absence of the accommodation offer). The obtained numerical index values (tab. 3) vary from 0.11 to 120.84 [19].

Table 3. Index values and description of the tourist function in the communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland

Commune	Index	Tourist function
Włodawa	120.84	basic or one of the basic functions
Uścimów	28.66	equal or supplementary
Sosnowica	24.45	additional
Dębowa Kłoda	24.34	
Ludwin	22.67	
Urszulin	17.54	
Wola Uhruska	6.06	
Stary Brus	2.07	at the initial stage of development
Puchaczów	1.6	
Ostrów Lubelski	1.49	
Włodawa (t)	1.4	
Parczew	0.38	the process of development of the tourist function has not commenced
Hańsk	0.13	
Łęczna	0.11	

Based on the thresholds adopted following Warszzyńska [15], the degree of development of the tourist function in the communes of the Lakeland was determined. The calculated numerical data suggest that the highest degree of development of the **tourist function** was reached for the **Włodawa commune** (120.84). It remains **the basic or one of the basic economic functions**. The tourist function was also of high importance in the **Uścimów commune**. The numerical index value (28.66) suggests that the **tourist function is equal or supplementary to other economic functions**. In the following four communes (**Sosnowica, Dębowa Kłoda, Ludwin, and Urszulin**), the index reached values from 24.45 to 17.54, corresponding to the **additional function**. The first three communes reached the index value approximate to the top value in the range. Due to this, even a slight change in the data (increase in the number of accommodation places, decrease in the number of inhabitants) may result in the “promotion” of the commune. **The initial stage of development of the tourist function** was determined for 5 communes (Wola Uhruska, Stary Brus, Puchaczów, Ostrów Lubelski, and Włodawa (t)). In the case of the remaining three communes (Parczew, Hańsk, and Łęczna) **the process of development of the tourist function has not commenced yet**. The Baretie and Defert index adopted values below 0.78 – Parczew (0.38), Hańsk (0.13), and Łęczna (0.11).

The degree of development of the holiday function measured by means of the index of holiday houses per 100 permanently used houses [16, 17] was determined for 10 out of 15 communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland (in five communes – Hańsk, Łęczna, Parczew, Stary Brus, and Włodawa (t) – the holiday house phenomenon does not occur). The calculated values of the index of development of the holiday function (tab. 4) vary from 1.3 to 283.9 [19].

The highest degree of development of the holiday function was determined for six out of ten communes – Ludwin, Uścimów, Urszulin, Sosnowica, Włodawa, and Dębowa Kłoda (tab. 4). **The average degree** (index 15.2) was determined for the commune of Ostrów Lubelski. The three remaining communes (Wola Uhruska, Cyców, and Puchaczów) were classified **at the low degree**.

Table 4. Index values and degree of development of the holiday function of the communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland

Commune	Index	Holiday function
Ludwin	283.9	the highest degree of development
Uścimów	107.1	
Urszulin	79.6	
Sosnowica	75.5	
Włodawa	74.3	
Dębowa Kłoda	32.4	
Ostrów Lubelski	15.2	moderate degree of development
Wola Uhruska	4.1	low degree of development
Cyców	1.7	
Puchaczów	1.3	

The mean index (26.6) determined for the Łęczna-Włodawa Lakeland suggests the highly developed holiday function. The development of holiday settlement continuing from the 1960's resulted locally in the strong urbanisation of recreational areas and development of large districts of holiday houses, and locally even in a decrease in their recreational values.

Current state of the receptive capacity of the Łęczna-Włodawa Lakeland

The primary index of the receptive capacity of a region is the accommodation offer considered as the basic measure of tourist management [20]. It includes all types of accommodation facilities in buildings, as well as on campsites. 11 out of 15 communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland featured mass accommodation offer in 2013 (tab. 5).

Table 5. Collective accommodation establishments of the Łęczna-Włodawa Lakeland communes

Commune	Number of accommodation establishments					Accommodation capacity				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Dębowa Kłoda	10	10	8	7	7	378	372	306	282	346
Ludwin	3	4	4	3	4	76	223	223	204	226
Ostrów Lubelski	1	1	1	1	1	100	100	100	100	100
Parczew	3	3	1	1	1	159	154	11	11	11
Sosnowica	2	3	3	3	2	255	286	285	285	45
Stary Brus	1	1	1	1	1	25	25	25	25	25
Urszulin	3	3	2	3	3	97	84	62	77	84
Uścimów	7	6	4	4	5	426	366	255	305	319
Włodawa	36	36	30	32	33	2321	2350	1900	2090	2115
Włodawa (t)	4	5	4	4	5	203	253	207	198	277
Wola Uhruska	1	1	1	1	1	25	25	25	25	25
TOTAL	71	73	59	60	63	4065	4238	3399	3602	3573

The material for analysis was obtained from the Local Data Bank at www.stat.gov.pl/bdl/. The registered collective accommodation offer certainly does not provide a full image of the reality. Data of statistical office are considerably different than results of the field research. However, due to the size of the study area, the registered accommodation unit was used for the detailed analyses.

In 2013, the Łęczna-Włodawa Lakeland included 63 mass accommodation objects providing accommodation for 3.573 visitors (tab. 5). Approximately 15% of them were available all year round. The highest number of 33 objects, i.e. approximately half of the objects functioning in the Lakeland, are located in the commune of Włodawa (mainly in Okuninka on Lake Białe). This commune also shows the highest number of accommodation places (2.115), constituting 59.2% of the total number (tab. 5).

In addition to the number of accommodation places, one of the most important characteristics of the accommodation offer is the type and category of the accommodation object. It is usually the resultant of the tourist attractiveness of the region, the character of the tourist traffic, and the needs and expectations of the potential tourist customer. The results of the performed research suggest that the Łęczna-Włodawa Lakeland is characterised by high diversity of forms of the accommodation offer. The structure of mass accommodation objects (tab. 6) is dominated by holiday-recreation objects (holiday resorts, training-recreation centres, tourist cottage complexes) offering 2.308 places (64.6% of the total number of places).

Table 6. Types of collective accommodation establishments in the Łęczna-Włodawa Lakeland

Commune	Number of accommodation establishments					Accommodation capacity				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Hotels	0	1	2	2	2	0	42	140	174	206
Guest houses	2	3	3	3	3	100	130	129	134	125
Other hotel establishments	4	3	1	1	1	121	102	24	25	25
Holiday resorts	41	39	34	28	29	2636	2497	2068	1953	1714
Summer camp centres	2	2	-	-	-	75	72	-	-	-
Training and recreation centres	3	3	2	3	3	255	259	160	255	255
Tourist cottage complexes	5	6	6	6	6	188	200	204	366	339
School hostels	5	6	5	5	6	272	302	365	295	371
Campsites	3	5	2	2	2	220	330	55	61	185
Other non-classified objects	6	5	4	10	11	198	304	254	339	353
TOTAL	71	73	59	60	63	4065	4238	3399	3602	3573

Source: Local Data Bank, www.stat.gov.pl/bdl.

High significance, particularly in the summer season, concerns low standard accommodation offer, including: school hostels and tourist cottage complexes (approximately 20%). A separate problem in the region refers to the accommodation offer with the highest level of services, comprising hotel objects (hotels, guest houses, and other hotel objects). The Łęczna-Włodawa Lakeland generally has a weakly developed network of hotel objects; this type of objects provides less than 10.0% of all accommodation places (tab. 6).

The analysis of the dynamics of development of the accommodation offer in the Lakeland in the period of 5 years between 2009 and 2013 (tab. 6) shows a decrease in the number of mass accommodation object by 18.3%. In 2013, the number of holiday resorts largely decreased in relation to 2009 (number of objects by 30%, number of accommodation places by 35%). An increase in the number of accommodation places in the hotel offer is a very positive phenomenon. In 2013, 6 hotel objects offering 356 accommodation places were recorded (increase by 61%).

Use of the tourist space of the Łęczna-Włodawa Lakeland; tourist traffic

The assessment of the tourist traffic is one of the most difficult areas of research on tourism [21]. Tourist traffic is a dynamic phenomenon distributed in space, and vary diverse in terms of form. The subject of the phenomenon is a person who visiting a given area for tourist purposes usually practices several forms of tourist traffic depending on their needs in the scope and on the conditions for the development of a number of forms of tourism available in the region. This paper particularly presents the analysis of tourist traffic recorded in mass accommodation objects, as well as the traffic register based on entry tickets to the Polesie National Park. **Tourist traffic in mass accommodation objects** is the part of the phenomenon systematically recorded by official statistics. In 2013, 42.657 persons were registered in the analysed communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland (tab. 7). This number is equivalent to 6% of tourist traffic in the Lublin Province.

Table 7. Use of collective accommodation establishments in the communes of the Łęczna-Włodawa Lakeland in 2013

Commune	Number of tourists	Including foreign tourists	Total number of overnight stays	Included those provided to foreign tourists
Dębowa Kłoda	3 700	13	11 857	86
Ludwin	1 333	27	4 894	31
Ostrów Lubelski	45	-	45	-
Parczew	231	-	373	-
Sosnowica	913	-	1 701	-
Stary Brus	32	9	55	9
Urszulin	434	8	983	8
Uścimów	2 708	-	3 765	-
Włodawa	31 237	743	74 715	966
Włodawa (t)	1 953	317	5 488	325
Wola Uhruska	71	-	143	-
TOTAL	42 657	1 117	104 019	1 425

Source: Local Data Bank, www.stat.gov.pl/bdl.

The highest number of persons (74.1%) visited the commune of Włodawa. A considerably lower contribution was recorded in the case of the remaining communes, e.g. Dębowa Kłoda (8.7%), Uścimów (6.3%), and the town of Włodawa (4.6%). Hotel objects were visited by 7.657 persons, i.e. 18.0% of all persons visiting mass accommodation objects that year. Foreign tourist traffic is weakly developed. It is particularly recorded in hotel objects (approximately 1.1 thousand annually – approximately 2.6% of tourist traffic). Foreign tourists were provided with 1.425 overnight stays. This constitutes 1.4% of the total number of the provided overnight stays (tab. 7).

Importance of the Polesie National Park for tourism development

The Polesie National Park is of high significance for the development of forms of tourism in the Łęczna-Włodawa Lakeland. One of the basic tasks of national parks in accordance with their definition is making parks available for the society for tourist purposes in a manner causing no damage to the environment. This is done by means of established hiking, bicycle, and horse trails, didactic paths, natural museums, educational centres, and show centres. The elements satisfy the elementary needs related to human contact with nature, and constitute a form of obtaining environmental knowledge [22].

The possibility of the tourist penetration of the Polesie National Park is closely related to the degree of its management. The basic tourist facilities in PNP are represented by objects related to satisfying cognitive needs. This group of facilities particularly includes elements with linear character, mainly tourist trails and environmental paths. Six marked tourist trails currently run through the area of the Park. These are:

- black trail “Nałęcz” – a historical-environmental trail for hiking and cycling, with a length of 13 km, including 10 km within PNP and its buffer zone. The trail runs through the following villages: Sosnowica-Górki-Zienki-Jamniki;
- red trail “Partyzancki” – for hiking and cycling. The total length of the trail amounts to 115.9 km, including 12 km within the Park and its buffer zone. It runs from Urszulin to Parczew.
- yellow trail “Krawędziowy Poleskiego Parku Narodowego” – for hiking, with a length of 22 km, entirely within the Park and its buffer zone. The route of the trail: Wołoskowola-Nowiny-Stawy Bruskie-Łowiszów-Lake Wytynie-Babsk-Załucze Stare, PNP Museum;

- blue trail “Pojezierny Północny” – for hiking, with a length of 120 km, runs from Urszulin to Włodawa. Its 10 km section is within the Park and its buffer zone. The route of the trail: Pieszowola–Wielki Łan–Łowiszów–Wytyczno;
- red trail “Bagno Bubnów” – for hiking, located entirely within the Park and its buffer zone. It has a length of 13 km. The route of the trail: Serniawy–Bartoszyca–Wojciechów–Kulczyn–Pikulawka–Zastawie.
- yellow trail “Pojezierny Południowy” – for hiking, with a length of 57.8 km. It runs from Hniszów to Urszulin. Its western section with a length of 14 km is located within the Park and its buffer zone, along the following route: Serniawy–Kolonja Tarnów–Wielkopole–Kolonja Wereszczyn–Zastawie–Urszulin.

The first horse trail in the Lublin Region was established in the Polesie National Park. The Polesie Horse Trail has a length of 280 km, including 60 km within the Polesie National Park and its buffer zone. In the main complex, the trail begins in the Kol. Kochanowskie village, and develops a loop with spurs towards the Kołacze village and the other part of the PNP, namely the Bagna Bubnów and Staw complex. Horse studs are located along the trail. Five horse studs are located in the direct vicinity of the Park. These are: the horse stud in Wola Wereszczyńska, the Horse Riding Club “Goniec” in Kaniwola, the Horse Riding Centre “Bachus” near Sawin, the Horse Riding and Breeding Centre “Żurawiejka” in Bukowa Mała, and the Horse Riding Centre “Stajnia Makoszka” in Makoszka.

Six **educational environmental paths** are available within the Polesie National Park (five hiking paths and one cycling path):

- **Path Dąb Dominik** with a length of 2.5 km (longer variant 3.5 km) runs through various types of forests (high and low dry ground forest, hummock-hollow alder forest, marshy coniferous forest) to Lake Moszne in the last phase of dystrophic overgrowing. A part of the footbridge is adjusted for use by persons with disabilities.
- **Path Perehod** has a length of 5 km, and runs through a pond complex. It is of ornithological character. It is the most interesting in the period of bird migrations the observation of which is facilitated by 2 observation towers and an observation shelter.
- **Path Splawy** with a length of approximately 3.5 km. It presents the following forest assemblages: Subboreal marshy birch forest, and hummock-hollow alder forest, as well as a transitional bog and various types of meadows. Its particular attraction are carnivorous plants and blooming orchids. The path ends at Lake Łukie.
- **Environmental-historical path “Obóz Powstańczy”** with a length of approximately 4 km. It begins in the Lipniak village. The path presents various forest assemblages, including among others low dry ground forest and hummock-hollow alder forest. It runs along a dike, along a complex of Zienkowski Meadows (called “Pociągi”) to a large beaver lodge. “Dąb powstańców”, as well as the insurgent cemetery and camp, constituting historical elements of the path, provide tourists with an insight into the course of the January Uprising in the Łęczna-Włodawa Lakeland.
- **Path Żółwik** is located in the premises of the Didactic-Museum Centre of PNP in Załucze Stare. It is designed for children. The path with a length of approximately 0.5 km among others presents the structure of a forest, describes the life of the pond turtle, and presents a small Rehabilitation Centre for Wildlife created by the Park.
- **Didactic cycling path of PNP “Mietułka”** with a length of 21 km forms a loop running through the pond complex in Pieszowola, and then along the Mietułka River. The beginning and end of the path is located at the raised bog “Durne Bagno” with a vantage tower.

In order to provide visitors with the possibility to see usually inaccessible areas of the Park, 7 vantage towers were constructed (2 – Bagno Bubnów wetland, 2 – Durne Bagno wetland, 2 – Perehod ponds, 1 – Bagno Staw wetland). They permit admiring the panoramas of open carbonate peatlands and the landscape of a continental type raised bog overgrown with a marshy coniferous forest. The towers located on dams on ponds permit the observation of water and wetland fowl. Foot bridges are of high importance in PNP due to the abundance of wetlands. They facilitate tourist traffic, simultaneously providing its safety.

The highest form of didactic activity in PNP is represented by two educational centres: the **Didactic-Museum Centre (OD-M)** in Załucze Stare (since 1993) and the **Didactic-Administrative Centre (OD-A)** in Urszulin (since 2009).

The Didactic-Museum Centre is an important educational object of the Park. It includes a museum, a museum shed, path “Żółwik” with a waterhole, Rehabilitation Centre for wildlife with an aviary for birds and open-air run for mammals, and a tourist gazebo and bonfire area. The museum part features collections including archaeological, entographic, historical (militaria, numismatics, documents), and environmental exhibits, as well as those presenting the cultural heritage of West Polesie.

The Didactic-Administrative Centre of PNP features the “Pond Turtle Protection Centre”, where pond turtles can be observed from September to May. Films on the environment of the Polesie National Park and the culture of Polesie are presented in the building of the Centre in a specifically prepared projection room. The building also includes the PNP management offices and a library with a small book collection. The Didactic Garden is located next to the building, featuring fragments of some of the habitats typical of the Park: transitional bog, flower meadow, and a water body with an adjacent reed bed.

Objects facilitating practicing tourism include seven tourist information points of PNP located in: Urszulin (two), Załucze Stare, Wola Wereszczyńska, Kołacze, Sosnowica, and Stary Brus. The points sell popular science publications concerning the Park and its vicinity.

The Polesie National Park number of visitors

The statistics of visitors in PNP in the years 1993-2013 suggest its considerable year-to-year variability (fig. 2). It varied from approximately 5 thousand in 1993 to approximately 30 thousand in 2013.

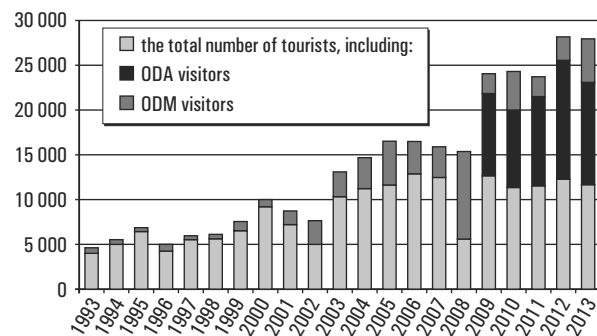

Figure 2. Visitor statistics in the Polesie National Park in the years 1993-2013

The register of number of visitors in the Polesie National Park based on the number of sold tickets suggests that in the years 2009-2013, the number grows by an average of approximately 26 thousand visitors annually, whereas the year-to-year variability is relatively low, varying from approximately 24 thousand to approximately 28 thousand visitors. The visitor struc-

ture is dominated by persons arriving in groups. They constitute approximately 70-80% of the traffic. The most numerous group is that of school children, mainly from elementary schools. After 2000, the structure shows a considerable trend of an increasing number of tourists visiting the Park individually. This largely results from the promotion of PNP involving introducing its official website, issuance of numerous new publications, and broadcasting documentaries on PNP on the national TV [23].

Tourism in the Polesie National Park shows high monthly variability (fig. 3). A relatively low rate of visitors is observed from November to March. In these months, in the multiannual of 2009-2013, the average number of visitors varied from 35 to 231 persons. A substantial activation of tourist traffic is particularly observed in May (5.579 visitors) and June (5.481). The total frequency in those two months accounts for approximately 50% of the annual number.

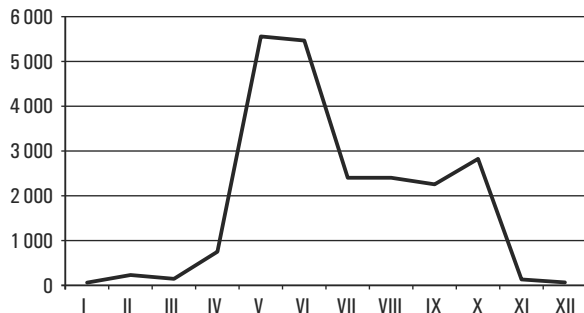

Figure 3. Seasonality of visitors to the Polesie National Park in the years 2009-2013

Summer school holidays (July-August) are a period of a decrease in the rate of tourists in PNP by almost half in relation to the two preceding months. Thus results from a decrease in the number of organised groups, and particularly school trips. Summer holidays also show the highest concentration of individual tourist traffic in PNP. For example, in 2006, individual tourists constituted 48% and 57% of the total number of visitors in July and August, respectively. The spring-summer season (from May to October) was a period with more than 90% of the total annual number of visitors [23]. The rate of tourist traffic in the spring and summer season in particular years is varied, and largely dependent on weather conditions [24].

Conclusion – discussion

Tourism in protected areas, particularly in national parks, raises a lot of controversy. Therefore, the problem is one of the most frequently discussed issued in tourism-related literature. The issue of the tourist use of the Polesie National Park was discussed by Iwaniuk and Piotrowski [24], and Skowronek et al. [25].

According to the analyses conducted above, the dominant part of the Park (77.1% of its area) occupies the area of communes classified as very attractive, namely Urszulin (52.1% of the Park) and Sosnowica (25.0%). A large part of these com-

munes is also located within the Park: 29.6% and 14.2%, respectively (tab. 8). Due to the above, the analysed phenomena determined for the communes will largely refer to the area of the Polesie National Park.

Table 8. The Polesie National Park administrative division structure

Commune	Area of the Park within the commune [%]	Area of the commune within the Park [%]
Urszulin	52.1	29.6
Stary Brus	5.0	3.7
Hańsk	6.0	3.3
Sosnowica	25.0	14.2
Wierzbica	9.7	6.5
Ludwin	2.2	1.8

Source: data of PPN.

The tourist function in the communes of Urszulin and Sosnowica, classified as very attractive, was assessed as additional in relation to their other economic functions. The degree of development of the holiday function reached the highest value. The analysis of the activity if the local authorities in the scope of tourism showed average activity of the local government in Sosnowica, and its lack in the case of Urszulin. This suggests that the analysed area presents a vast potential for tourism development due to its very high tourist attractiveness and already developed tourist and holiday function. Only the local government authorities undertake insufficient activities aimed at tourism development in the area. The gap seems to be filled with the activities of the Polesie National Park.

According to the modern trends, in environmentally valuable areas such as national parks, the preferred types of tourism are environmental tourism, ecotourism, and qualified tourism. All of these forms of tourism particularly focus on the educational aspect of the tourist trip, on the provision of background knowledge before visiting a given place, and on respecting the nature, culture, and customs of the local community. These forms of tourism executed in the Polesie National Park can be treated as alternative forms of recreation activity, particularly practices in periods when the weather conditions are unfavourable for recreation on lakes.

In the case of the Polesie National Park, educational tourism is the dominant form of tourism. It concerns both the group of school children (from elementary and secondary schools), the group of students (particularly those of environmental science majors), and adults visiting PNP to participate in various kinds of events (training sessions, lectures, seminars, exhibitions, etc.).

The offer of group visits to the Polesie National Park involves the following elements including the guide service: projection of a film on the National Park, visit to the *Pond Turtle Protection Centre*, *Didactic-Museum Centre*, and a selected environmental path, and a bonfire at the end of the visit.

Moreover, the execution of educational activities is possible based on the natural and cultural richness of the region. Subjects suggested in the scope of the mode *“The Wildlife of Polesie”* are presented in table 9.

Table 9. Topics of classes conducted in the Polesie National Park

Classes conducted in the didactic centres of the Park	Field classes
<ul style="list-style-type: none"> - Encounter with the turtle; - Do ladybirds go to heaven? Learning about insects; - Whose trace is it? Identifying traces left by animals; - What do animals do in winter? - Reading maps; - Moose Bullwinkle; - Little residents of the meadow; - From thread to fabric; - Bird corner; - In the imagination workshop – impressions, great animals, amazing plants – colography class; - Microscopy class “Life in a water drop”; - Before you kick it or throw it... – learning about rocks; - From great grandmother's chest – folklore outfits. 	<ul style="list-style-type: none"> - Beaver's house; - Saw it and it will grow; - Nature's guessing games; - Tacking old pond complexes; - In the land of the moose; - Measuring trees; - Do not get lost in the forest – GPS class.

Source: data of PPN.

Various educational events are organised in the Polesie National Park every year. These include among others “Earth Day”, PNP Knowledge Competition, and others, such as the International Ecological Run – Park Employee and Forester Run, the “Turtle Track” Rally, or the Autumn Bicycle Rally “Nałęcz”.

Hiking is most probably the dominant form of penetration of the area of PNP. This is confirmed by the fact that the majority of groups of school children participating in organised tourism walk around PNP, usually choosing to follow an environmental path. Hiking tourism is also popular among individual tourists. The events organised in the Park contribute to the fact.

Due to the wetland character of the terrain, practicing cycling tourism in the Park can be difficult, particularly in the period of increase precipitation. Cycling on the environmental paths is forbidden for safety reasons. The following trails in PNP and its buffer zone are adapted to cycling tourism: cycling environmental path “Mietułka”, and the black, red, and blue trails. The total length of the trails within PNP and its buffer zone amounts to approximately 45 km. PNP organises an annual cycling rally. It also runs bicycle rental in order to encourage visiting the Park on a bicycle.

Tourists interested in horse riding can rent a horse from one of the studs or come with their own horse and accommodate it there. In addition to horse rental, the nearby studs also offer horse riding classes. Additional attractions are also organised, such as horse-drawn carriage or sleigh rides.

Ornithological tourism concerns tourists particularly visiting PNP to observe the avifauna. The Polesie National Park provides very favourable conditions for practicing this form of tourism. As many as 215 bird species with dominance of water and wetland fowl occur in the relatively small area of PNP. A great asset of the Park is the mosaic character of its landscape. It permits observing birds inhabiting water-wetland, meadow, and forest habitats during one visit. Three trails are particularly interesting from the point of view of ornithological tourism: the environmental trail “Perehod”, the yellow trail, and the red trail.

The remaining forms of specialised tourism practices in PNP are of marginal importance. They usually constitute one of the supplementary objectives of visits to PNP. For example, a tourist interested in ornithological tourism can simultaneously photograph nature; a hiking tourist can also pick mushrooms and

blueberries, or practice angling. Angling is allowed in PNP and its buffer zone on Lake Wytyckie and at specified sites on the Pieszowola Ponds.

The assessment of the perspectives of further tourism development in the Polesie National Park should involve an insight into the possible results of the further development of tourist traffic in the area. According to the estimates [24], assuming even distribution of tourist traffic, the Park in its modern boundaries could be visited by approximately 50 thousand tourists a year with no substantial damage to the environment. This would generate benefits for both the local community and the environment. Due to the current relatively low interest in tourism in the study area, the number of persons involved in nature protection in the Park is low. Moreover, due to the small size and clear seasonality of the tourist traffic, the local community obtains inconsiderable revenues from tourism. The development and maintenance of tourist infrastructure is little cost effective.

The Park has been already preparing for accepting a higher number of tourists for a longer time. The provision on the development of the tourist and didactic function of PNP included in the protection plan determined activities until 2018 aimed at the development of environmental tourism and didactic activity in the Park, and at the development of the recreation function and service offer, with preferences for qualified tourism and agritourism in the buffer zone.

Literature

1. Mileska M.I. (1963). Tourist regions of Poland. Current state and potential development conditions. *Prace Geograficzne* 43, Warszawa: Polska Akademia Nauk. [in Polish]
2. Wyrzykowski J. (1986). Geographical conditions of development of holiday recreation tourism in Poland. *Acta Univ. Wratislaviensis* 935, Studia geograficzne, XLIV, Wrocław. [in Polish]
3. Świeca A., Krukowska R., Tucki A. (2007). Possibilities for the Development of Tourism in the Lublin Region. In G. Godlewski, M. Bochenek (eds.), *Tourism Theory – Conditions – Experiences* (pp. 69-98). AWF ZWWF w Białej Podlaskiej.
4. Brzezińska-Wójcik T., Świeca A., Tucki A. (2009). Possibilities for development of tourism in eastern Polish voivodeships. *Polish Journal of Sport and Tourism* 16(2), 65-84.
5. Chałubińska A., Wilgat T. (1954). Physiographic division of the Lublin Province. In “*Guide to the V Polish Meeting of the Polish Geographical Association*” (pp. 3-44). Lublin: PTG. [in Polish]
6. Świeca A. (1998). *Effect of anthropogenic factors on the fluvial outflow of solutions and suspensions in the area between the Vistula and Bug Rivers*. Post-doctoral dissertation, Lublin: UMCS. [in Polish]
7. Wilgat T., Michalczyk Z., Turczyński M., Wojciechowski K.H. (1991). Łęczna-Włodawa Lakes. *Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej*, XIX, PAN O/Kraków, 23-140. [in Polish]
8. Michalczyk Z., Wilgat T. (1998). *Water relations of the Lublin Region*. Lublin: UMCS. [in Polish]
9. Harasimiuk M., Wojtanowicz J. (1998). Geological structure and relief of the Łęczna-Włodawa Lakeland. In M. Harasimiuk, Z. Michalczyk, M. Turczyński (eds.), *Łęczna-Włodawa lakes. Environmental monograph* (pp. 41-53). Lublin: UMCS. [in Polish]
10. Wilgat T. (1954). Łęczna-Włodawa lakes. *Annales UMCS*, sec. B, VIII, 37-121.
11. Tucki A. (2009). Tourist potential of the Lublin Region. *Annales UMCS*, sec. B, LXIV(1), 15-35. DOI: 10.2478/v10066-008-0016-7. [in Polish]
12. Pawlusiński R. (2005). *Local government and tourist development*. Kraków: IGiGP UJ. [in Polish]

13. Boruszczak M. (ed.) (2000). *Policy of territorial self government in the scope of tourism*. Collection of post-conference materials. International Scientific Conference Ostrzyce 26-27 April 2000. Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku. [in Polish]
14. Gałecki R. (ed.) (2004). *Role and tasks of territorial self-government in the development of tourism economy*. Łowicz: Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna. [in Polish]
15. Warszyńska J. (1985). Tourist function of Polish Carpathians. *Folia Geographica, Seria Geogr.-Oecon.* 13, 79-104. [in Polish]
16. Kowalczyk A. (1994). *Geographical-social aspects of the phenomenon of holiday houses*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski. [in Polish]
17. Faracik R. (2006). *Tourism in the suburban zone of Kraków*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ. [in Polish]
18. Tucki A., Świeca A. (2008). The role of local government in the development of tourism as exemplified by the Lublin region. In J. Wyrzykowski (ed.), *Conditions of the foreign tourism development in central and eastern Europe* (pp. 493-509). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
19. Krukowska R. (2009). Łęczna-Włodawa Lakeland – the tourist function of the region. *Folia Turistica* 21, 165-184. [in Polish]
20. Włodarczyk B. (2009). *Tourist function – the essence, concepts, development determinants*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. [in Polish]
21. Finn M., Elliot-White M., Walton M. (2000). *Tourism & Leisure Research Methods. Data collection, analysis and interpretation*. Edinburgh: Person/Longman.
22. Olaczek R. (2008). Between freedom and prohibition – on the tourist use of protected areas. In A. Gotowt-Jeziorska, J. Śledzińska (eds.), *Sustainable tourism and ecotourism* (pp. 15-23). Warszawa: Wyd. PTTK. [in Polish]
23. Enskajt U. (2007). *Current state and perspectives of development of specialised tourism in the Polesie National Park*. Master's thesis, Lublin: UMCS. [in Polish]
24. Iwaniuk A., Piotrowski W. (2002). Tourism in Poleski Park Narodowy. In J. Partyka (ed.), *Tourist use of national parks. Tourist traffic – management – conflicts – threats* (pp. 325-332). Instytut Ochrony Przyrody PAN, Ojcowski Park Narodowy, Ojców. [in Polish]
25. Skowronek E., Świeca A., Tucki A., Krukowska R. (2007). Role of the national parks of the Lublin Region in the development of tourist traffic in the Polish-Ukrainian cross-border area. In M. Żabka, R. Kowalski (eds.), *Nature and tourism in east Poland* (pp. 35-52). Siedlce: Akademia Podlaska w Siedlcach. [in Polish]

Submitted: October 27, 2014

Accepted: November 21, 2014

POTENCJAŁ TURYSTYCZNY OBSZARU POJEZIERZA ŁĘCZYŃSKO-WŁODAWSKIEGO I JEGO WYKORZYSTANIE W KONTEKŚCIE FUNKCJONOWANIA POLESKIEGO PARKU NARODOWEGO

ANDRZEJ ŚWIECA¹, RENATA KRUKOWSKA², ANDRZEJ TUCKI²

¹*Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie,
Wydział Turystyki i Zdrowia w Białej Podlaskiej, Zakład Turystyki*

²*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej,
Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu*

Adres do korespondencji: Renata Krukowska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu, al. Kraśnicka 2cd, 20-718 Lublin, tel.: 81 5376852, fax: 81 5376862, e-mail: renata.krukowska@umcs.pl

Streszczenie

Wprowadzenie. Przeprowadzone badania w zakresie przyrodniczych i kulturowych walorów turystycznych, poziomu zagospodarowania oraz dostępności komunikacyjnej, a także wybranych elementów polityki turystycznej władz lokalnych posłużyły do określenia potencjału turystycznego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Najbardziej atrakcyjne krajobrazowo obszary Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego są objęte ochroną w formie Poleskiego Parku Narodowego. W artykule podjęto problem wiążący się z turystyczną eksploracją PPN; przedstawiono informacje o zagospodarowaniu turystycznym oraz wielkości ruchu turystycznego i jego zmienności w latach 1993-2013. **Materiał i metody.** Artykuł powstał na podstawie bezpośrednich obserwacji i badań autorów na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim. W procedurze badawczej przeprowadzonej w 15 gminach przeanalizowano czynniki wpływające na cechy przestrzeni turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Przy pomocy 18 cech, zgrupowanych w trzy działy (walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne, dostępność komunikacyjna) oceniono potencjał turystyczny gmin. Jego wyrazem były, określone dla każdej gminy, wielkości liczbowe syntetycznych mierników atrakcyjności turystycznej. Na tle charakterystyki potencjału turystycznego obszaru oceniono jego atrakcyjność turystyczną oraz stopień rozwoju funkcji turystycznej i letniskowej. **Wyniki.** Obliczone, przy wykorzystaniu metody wielowymiarowej analizy porównawczej syntetyczne mierniki atrakcyjności turystycznej wahały się od 0,142 (Hańsk) do 0,368 (Włodawa). Wśród 15 gmin wchodzących w skład Pojezierza w stopniu bardzo atrakcyjnym sklasyfikowano 5 gmin, w stopniu atrakcyjnym – 7 gmin i w stopniu przeciętnie atrakcyjnym – 3 gminy. Gminami bardzo atrakcyjnymi i są gminy: Włodawa, Urszulin, Sosnowica, Uścimów i Ludwin. Gminy bardzo atrakcyjne wyróżniają się najwyższym stopniem rozwoju funkcji letniskowej. Charakteryzuje je zróżnicowany stopień aktywności władz – Włodawa (duża aktywność), Sosnowica, Uścimów, Ludwin (przeciętna aktywność) i Urszulin (brak aktywności). Gminy bardzo atrakcyjne wykazują różny stopień rozwoju funkcji turystycznej – funkcja podstawowa dla Włodawy; funkcja uzupełniająca dla Uścimowa; funkcja dodatkowa w gminach Sosnowica, Ludwin i Urszulin. **Wniosek.** Organizacja przestrzeni turystycznej na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim w rejonie Poleskiego Parku Narodowego stwarza ogromne możliwości realizacji różnych form turystyki utrzymując stan środowiska w dobrej kondycji.

Słowa kluczowe: potencjał turystyczny, Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, Poleski Park Narodowy

Wstęp

Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie jest jednym z najważniejszych regionów turystycznych Lubelszczyzny. W przeglądowych dla Polski pracach Mileskiej [1] i Wyrzykowskiego [2] wśród obszarów rozpoznawalnych jako wypoczynkowe, znajduje się również Pojezierze. Występujące tu walory turystyczne predestynują ten obszar do uprawiania wielu rodzajów turystyki [3, 4].

W fizjograficznym podziale Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie jest częścią Polesia Zachodniego [5]. Stanowi ono obniżenie, obramowane z trzech stron wyniosłościami (Pagóry Chełmskie, Płaskowyż Łuszczowski, Garb Włodawski), otwarte w kierunku wschodnim i północno-zachodnim. Rozciągłość równo-

leżnikowa Pojezierza wynosi około 60 km, a południkowa – od 10 km w części środkowej do 29 km – w zachodniej. Hipsometrycznie jest ono bardzo mało zróżnicowane, deniwelacje nie przekraczają 30 m. Najniżej położona jest północno-zachodnia część Pojezierza – około 150 m n.p.m. Na pozostałym obszarze wysokości osiągają 175 m n.p.m. W rzeźbie terenu znaczne powierzchnie zajmują równiny jeziorne z rozległymi torfowiskami, w których osady organogeniczne (gytie, torfy) osiągają miąższość do kilkunastu metrów [6].

Z elementów hydrograficznych najbardziej znaczące są w krajobrazie jeziora i tereny podmokłe. Aktualnie na terenie Pojezierza znajduje się 55 jezior naturalnych o powierzchni przekraczającej 1 ha oraz 6 jezior o funkcji zbiornika retencyjnego. Do grupy jezior łęczyńsko-włodawskich włącza się rów-

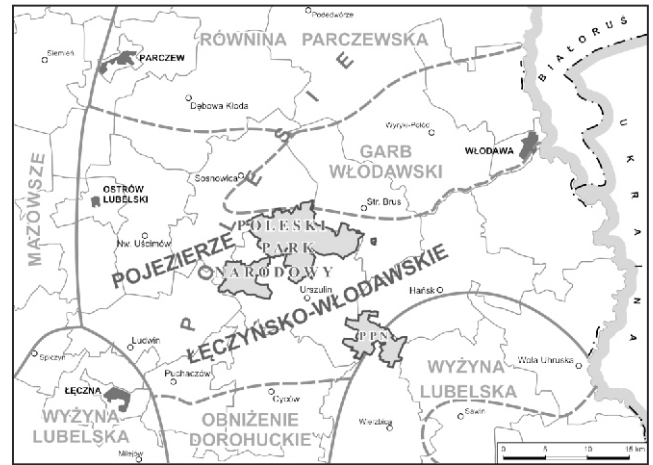
niez 6 obiektów leżących w sąsiedztwie regionu fizjograficznego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego (stąd często spotykaną w literaturze jest liczba 67 jezior). Zbiorniki jeziorne zajmują powierzchnię łącznie około 33 km² i magazynują około 100 mln m³ wody [7]. Naturalne zbiorniki wodne Pojezierza są przeważnie jeziorami małymi – najczęściej o powierzchni kilkudziesięciu ha, o słabo urozmaiconych kształtach. Spośród jezior 14 obiektów ma powierzchnię przekraczającą 50 ha, w tym tylko 4 – powyżej 100 ha. Największe jezioro – Uściwierz zajmuje powierzchnię 284 ha, a wielkości trzech kolejnych jezior: Łukie, Białego Sosnowickiego i Białego Włodawskiego mieszczą się w przedziale 150-100 ha. Na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim przeważają zbiorniki płytkie i bardzo płytkie – ponad 40% zbiorników ma maksymalne głębokości do 6,6 m. Spotyka się również jeziora o głębokości przekraczającej 25 m – Rogóźno, Zagłębozce, a nawet 30 m – Białe Włodawskie, Krasne, Piaseczno [8].

Zróżnicowany, a niejednokrotnie osobliwy świat przyrody ożywionej i nieożywionej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego objęty jest różnymi formami ochrony przyrody. Pojezierze w całości objęte jest ochroną w formie rezerwatu Biosfery UNESCO „Polesie Zachodnie”. Podstawowymi formami obszarów chronionych Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego są Poleski Park Narodowy oraz cztery parki krajobrazowe: Poleski, Pojezierze Łęczyńskie, Sobiborski i Nadwieprzański.

Utworzony 10 kwietnia 1990 roku Poleski Park Narodowy zajmuje obszar 97,6 km². Otacza go otulina o powierzchni 140,4 km². Park znajduje się w strefie działu wodnego rozdzielającego dorzecza Wieprza i Bugu. Obszar PPN jest odwadniany przez górne biegi Włodawki i Piwonii. Naturalna sieć rzeczna jest bardzo słabo wykształcona, o czym zadecydowało małe nachylenie terenu oraz bardzo płytkie występowanie wód podziemnych [8]. Około 36% obszaru Parku zajmują rezerwaty przyrody obejmujące najcenniejsze elementy przyrody – jeziora i przyległe torfowiska (niskie, przejściowe i wysokie) – Moszne, Długie, Karaśne oraz Durne Bagno. Ekosystemy torfowiskowe chronione przez Poleski Park Narodowy stanowią najbardziej wysunięte w kierunku południowo-zachodnim fragmenty tundry i lasotundry europejskiej [9, 10].

Material i metody

W pracy granice Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego wyznaczono w podziale fizjograficznym Lubelszczyzny Chałużyńskiej i Wilgata [5]. Jednakże ze względu na złożoność zjawisk oraz analizowanych elementów środowiska w opracowaniu przyjęto, że badany obszar uwzględnia tereny 15-stu gmin wchodzących w skład Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Administracyjnie należą one do czterech powiatów (ryc. 1): włodawskiego (Włodawa, Włodawa (m) – miasto, Urszulin, Stary Brus, Hańsk, Wola Uhruska); łęczyńskiego (Ludwin, Cyców, Łęczna, Puchaczów); lubartowskiego (Uścimów, Ostrów Lubelski) i parczewskiego (Sosnowica, Parczew, Dębowa Kłoda). W tak przyjętych granicach analizowany obszar obejmuje 2 070 km² (206 954 ha).

Rycina 1. Obszar badań – analizowane gminy i Poleski Park Narodowy na tle granic Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

W celu zgromadzenia materiałów źródłowych stosowano zarówno metody badań terenowych, jak i metody badań kameralnych. Metody badań terenowych obejmowały pomiary ruchu turystycznego w obiektach wymagających zakupu biletu oraz badania ankietowe różnych grup społecznych (władze lokalne, mieszkańcy, przewodnicy, turyści) dotyczące percepcji obszarów odwiedzanych przez turystów. Wśród metod kameralnych zastosowano analizę treści specjalistycznych opracowań (zwłaszcza turystycznych) oraz kwerendę materiałów archiwalnych.

Do określenia potencjału turystycznego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego przeprowadzono badania: atrakcyjności turystycznej przyrodniczych i kulturowych walorów turystycznych, poziomu zagospodarowania i dostępności komunikacyjnej oraz aktywności władz gminnych w regionie lubelskim w zakresie rozwoju turystyki.

Podstawą oceny atrakcyjności turystycznej stanowiła wielowymiarowa analiza porównawcza wykonana w gminach [11]. Analizowane elementy, opisane za pomocą 18 zmiennych, posłużyły do obliczenia syntetycznego miernika atrakcyjności turystycznej (SMAT). W zależności od jego wielkości na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim wyodrębniono rejony o różnym stopniu atrakcyjności (bardzo atrakcyjne, atrakcyjne, przeciętnie atrakcyjne, mało atrakcyjne). W celu oceny postaw władz lokalnych w zakresie działań proturystycznych zaadaptowano metodę Pawlusińskiego [12] i zastosowano wskaźnik funkcjonalny rozwoju turystyki. Opracowano go na podstawie kryteriów powszechnie przyjmowanych przy analizie uwarunkowań funkcjonalnych rozwoju lokalnej gospodarki turystycznej [12, 13, 14]. Kryteria pogrupowano w trzy zasadnicze filary polityki turystycznej gminy – działalność samorządów i zarządzanie turystyką w gminie (*strategia rozwoju turystyki; planowanie rozwoju turystyki wynikające z przyjętych dokumentów planistycznych; programy rozwoju turystyki; miejsce komórki zajmującej się turystyką w gminie*), promocja i informacja (*folde-ry, mapy, informacja www o gminie, imprezy, targi, wystawy itp.*) oraz współpraca (z LOT, członkostwo agroturystyczne, inne związki i stowarzyszenia międzygminne o charakterze okołoturystycznym).

Procedura badawcza nad identyfikacją **funkcji turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego** obejmowała analizę wskaźników określających stopień rozwoju funkcji turystycznej i letniskowej. Dla jej identyfikacji oraz oceny stopnia rozwoju wykorzystano odpowiednie dane dotyczące bazy noclegowej. Ocenę funkcji turystycznej gmin Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego określono według metody zaproponowanej przez Warszzyńską [15]. W przyjętej metodzie wielkość liczbowa tzw. wskaźnika Baretje'a i Deferta, wyrażonego liczbą miejsc noclegowych przypadających na 100 mieszkańców, pozwala sklasyfikować funkcję turystyczną w skali pięciostopniowej, od stopnia, w którym proces rozwoju funkcji turystycznej jeszcze się nie rozpoczął (wskaźnik <0,78) po stopień, w którym funkcja turystyczna jest podstawową lub jedną z głównych funkcji gospodarczych (wskaźnik >50,0). Dla oceny stanu osadnictwa letniskowego na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim wykorzystano tzw. wskaźnik rozwoju funkcji letniskowej, odzwierciedlający liczbę drugich domów przypadającą na 100 domów stałych. Według Kowalczyka [16] i Faracika [17] funkcja letniskowa jest wysoko rozwinięta, jeśli wskaźnik przyjmuje wartość powyżej 20, średni stopień – wartości wskaźnika 10-20, stopień niski – poniżej 10.

Wyniki

Ocena atrakcyjności turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

Wyrazem oceny atrakcyjności turystycznej Pojezierza były, określone dla każdej gminy, wielkości liczbowe syntetycznych mierników atrakcyjności turystycznej (SMAT), które pozwoliły na wydzielenie trzech grup gmin różniących się atrakcyjnością turystyczno-rekreacyjną: **bardzo atrakcyjne, atrakcyjne, przeciętnie atrakcyjne** (w granicach Pojezierza w świetle obliczonych wielkości liczbowych SMAT nie zanotowano gmin **mało atrakcyjne**).

Wśród 15. gmin wchodzących w skład Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, 5 gmin sklasyfikowano w stopniu bardzo atrakcyjnym, 7 gmin – atrakcyjnym i 3 gminy w stopniu przeciętnie atrakcyjnym. Wielkości liczbowe SMAT określone dla analizowanych gmin wiejskich i małych miast wahają się w zakresie 0,142-0,368 (tab. 1).

Tabela 1. Zróżnicowanie atrakcyjności turystycznej gmin Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego (w świetle wskaźnika SMAT)

Stopnie atrakcyjności turystycznej. Gminy:			
<i>bardzo atrakcyjne</i>	<i>atrakcyjne</i>	<i>przeciętnie atrakcyjne</i>	<i>mało atrakcyjne</i>
Włodawa (0,368)	Włodawa(m) (0,219)	Dębowa Kłoda (0,150)	-
Urszulin (0,337)	Stary Brus (0,218)	Puchaczów (0,144)	
Sosnowica (0,322)	Wola Uhruska (0,196)	Hańsk (0,142)	
Uścimów (0,276)	Ostrów Lubelski (0,183)		
Ludwin (0,239)	Parczew (0,175)		
	Cyców (0,174)		
	Łęczna (0,171)		

Gminy sklasyfikowane jako „**bardzo atrakcyjne**” – (Włodawa, Urszulin, Sosnowica, Uścimów, Ludwin) zajmują łącznie 39,5% powierzchni Pojezierza, zamieszkuje je 20,1% jego

zaludnienia. Tylko nieznacznie mniejszy udział powierzchni (38,4%) zajmowały **gminy** sklasyfikowane jako „**atrakcyjne**” (Włodawa(m), Stary Brus, Wola Uhruska, Ostrów Lubelski, Parczew, Cyców, Łęczna). Skupiały one 67,7% ogółu ludności. Spośród 15. gmin, tylko 3 gminy (Dębowa Kłoda, Puchaczów i Hańsk) sklasyfikowano jako „**przeciętnie atrakcyjne**”. Zajmowały one 22,1% powierzchni Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego i skupiały tylko 12,2% zaludnienia.

W procedurze badawczej poświęconej polityce turystycznej gmin regionu lubelskiego szczegółowej analizie i ocenie poddano **aktywność władz lokalnych/samorządowych w zakresie turystyki**. Wykorzystano przy tym wyniki badań kwestionariuszowych. Oceny postaw władz lokalnych w zakresie działań pro-turystycznych dokonano dla gmin predestynowanych do rozwoju turystyki [18].

Spośród 15. gmin Pojezierza, procedurze badawczej poddano 12 gmin (nie uwzględniono gmin Hańsk, Puchaczów i Dębowa Kłoda). W analizowanych gminach daje się zauważyć zróżnicowany stopień aktywności władz gminnych (**duża, przeciętna, brak**), wyrażony wielkością liczbową **wskaźnika funkcjonalnego rozwoju turystyki** (tab. 2).

Tabela 2. Zróżnicowanie aktywności władz gminnych w świetle wielkości wskaźnika funkcjonalnego rozwoju turystyki

Stopień aktywności władz gminnych			
<i>bardzo duża aktywność</i>	<i>duża aktywność</i>	<i>przeciętna aktywność</i>	<i>brak aktywności</i>
-	Włodawa (0,61)	Ludwin (0,39)	Łęczna (0,22)
	Wola Uhruska (0,58)	Uścimów (0,39)	Cyców (0,16)
	Włodawa(m) (0,56)	Sosnowica (0,36)	Urszulin (0,08)
	Parczew (0,56)	Ostrów Lubelski (0,33)	
		Stary Brus (0,27)	

Grupę gmin dla których określono „**dużą aktywność władz gminnych**” na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim reprezentują Włodawa, Wola Uhruska, Włodawa(m) i Parczew. „**Przeciętny poziom aktywności władz gminnych**” w świetle wskaźnika reprezentują gminy: Ludwin, Uścimów, Sosnowica, Ostrów Lubelski i Stary Brus. Wśród analizowanych gmin Pojezierza najniższe wielkości wskaźnika funkcjonalnego rozwoju turystyki określono w gminach: Urszulin, Cyców i Łęczna. Gminy sklasyfikowano w grupie opisanej „**brak aktywności władz gminnych**”.

Zróżnicowanie przestrzenne funkcji turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

W przeprowadzonej analizie funkcji turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego wykorzystano dwie cechy diagnostyczne: **stopień rozwoju funkcji turystycznej** oraz **stopień rozwoju funkcji letniskowej**.

Stopień rozwoju funkcji turystycznej określono w 14. gminach Pojezierza (w gminie Cyców – wskaźnika nie określono z powodu braku obiektów noclegowych). Uzyskane wielkości liczbowe wskaźnika (tab. 3) wahają się od 0,11 do 120,84 [19].

Tabela 3. Wielkości wskaźnika oraz charakterystyka funkcji turystycznej w gminach Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

Gmina	Wskaźnik	Funkcja turystyczna
Włodawa	120,84	<i>podstawowa lub jedna z głównych</i>
Uścimów	28,66	<i>równorzędna lub uzupełniająca</i>
Sosnowica	24,45	<i> dodatkowa</i>
Dębowa Kłoda	24,34	
Ludwin	22,67	
Urszulin	17,54	
Wola Uhruska	6,06	
Stary Brus	2,07	<i>w początkowym stadium rozwoju</i>
Puchaczów	1,6	
Ostrów Lubelski	1,49	
Włodawa (m)	1,4	
Parczew	0,38	
Hańsk	0,13	<i>proces rozwoju funkcji turystycznej jeszcze się nie rozpoczął</i>
Łączna	0,11	

Przyjmując za Warszzyńską [15] wartości progowe, określono stopień rozwoju funkcji turystycznej w gminach Pojezierza. Obliczone dane liczbowe wskazują, że najwyższy stopień rozwoju **funkcja turystyczna** osiągnęła w gminie Włodawa (120,84). Pozostaje ona tam **podstawową lub jedną z głównych gospodarczych**. Duże znaczenie funkcji turystycznej zaznaczyło się również w gminie Uścimów. Wielkość liczbową wskaźnika (28,66) wskazuje, że **funkcja turystyczna** jest tam **równorzędną lub uzupełniającą do innych funkcji gospodarczych**. W czterech kolejnych gminach (Sosnowica, Dębowa Kłoda, Ludwin, Urszulin) wskaźnik określono w przedziale 24,45-17,54; odpowiada to **funkcji dodatkowej**. Pierwsze trzy gminy osiągnęły wartość wskaźnika zbliżoną do górnej granicy przedziału. W związku z tym, niewielka zmiana danych (wzrost liczby miejsc noclegowych, zmniejszenie liczby mieszkańców) może spowodować, że gmina „awansuje”. **Początkowe stadium rozwoju funkcji turystycznej** wykazuje 5 gmin (Wola Uhruska, Stary Brus, Puchaczów, Ostrów Lubelski i Włodawa (m)). W przypadku pozostałych trzech gmin (Parczew, Hańsk i Łączna) **proces rozwoju funkcji turystycznej jeszcze się nie rozpoczął**. Wskaźnik Baretie'a i Deferta przyjęły wielkości poniżej 0,78 – Parczew (0,38), Hańsk (0,13) i Łączna (0,11).

Stopień rozwoju funkcji letniskowej mierzony wskaźnikiem liczby drugich domów na 100 domów stałych [16, 17], określono dla 10 spośród 15 gmin Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego (w pięciu gminach – Hańsk, Łączna, Parczew, Stary Brus, Włodawa (m) – zjawisko drugich domów nie występuje). Obliczone wielkości wskaźnika rozwoju funkcji letniskowej (tab. 4) wahają się od 1,3 do 283,9 [19].

W **najwyższym stopniu rozwoju funkcji letniskowej** zostało sklasyfikowanych sześć spośród dziesięciu gmin – Ludwin, Uścimów, Urszulin, Sosnowica, Włodawa i Dębowa Kłoda (tab. 4). **Stopniem średnim** (wskaźnik 15,2) charakteryzowała się gmina Ostrów Lubelski. Natomiast trzy pozostałe gminy (Wola Uhruska, Cyców i Puchaczów) sklasyfikowano w **stopniu niskim**.

Tabela 4. Wartości wskaźnika oraz stopnie rozwoju funkcji letniskowej gmin Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

Gmina	Wskaźnik	Funkcja letniskowa
Ludwin	283,9	<i>w najwyższym stopniu rozwoju</i>
Uścimów	107,1	
Urszulin	79,6	
Sosnowica	75,5	
Włodawa	74,3	
Dębowa Kłoda	32,4	
Ostrów Lubelski	15,2	<i>w średnim stopniu rozwoju</i>
Wola Uhruska	4,1	<i>w niskim stopniu rozwoju</i>
Cyców	1,7	
Puchaczów	1,3	

Przeciętny wskaźnik (26,6) określony dla Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego wskazuje na wysoko rozwiniętą funkcję letniskową. Trwający od lat 60., ubiegłego wieku, rozwój osadnictwa letniskowego doprowadził miejscami do silnego zurbanizowania terenów rekreacyjnych i powstania dużych osiedli drugich domów oraz miejscami nawet do zmniejszenia ich walołów wypoczynkowych.

Aktualny stan zdolności recepcyjnej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

Głównym wskaźnikiem zdolności recepcyjnej regionu jest baza noclegowa uważana za podstawowy miernik zagospodarowania turystycznego [20]. Obejmuje ona wszelkiego rodzaju urządzenia noclegowe w budynkach, a także miejsca na polach biwakowych i kempingach. Spośród 15 gmin Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego w roku 2013 bazę noclegową zbiorowego zakwaterowania posiadało 11 gmin (tab. 5).

Tabela 5. Obiekty zbiorowego zakwaterowania w gminach Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

Gmina	Liczba obiektów noclegowych					Liczba miejsc noclegowych				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Dębowa Kłoda	10	10	8	7	7	378	372	306	282	346
Ludwin	3	4	4	3	4	76	223	223	204	226
Ostrów Lubelski	1	1	1	1	1	100	100	100	100	100
Parczew	3	3	1	1	1	159	154	11	11	11
Sosnowica	2	3	3	3	2	255	286	285	285	45
Stary Brus	1	1	1	1	1	25	25	25	25	25
Urszulin	3	3	2	3	3	97	84	62	77	84
Uścimów	7	6	4	4	5	426	366	255	305	319
Włodawa	36	36	30	32	33	2321	2350	1900	2090	2115
Włodawa (m)	4	5	4	4	5	203	253	207	198	277
Wola Uhruska	1	1	1	1	1	25	25	25	25	25
ŁĄCZNIE	71	73	59	60	63	4065	4238	3399	3602	3573

Materiał przyjęty do analizy pochodzi z Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl/bdl/. Zarejestrowana baza noclegowa zbiorowego zakwaterowania z całą pewnością nie daje pełnego obrazu rzeczywistości, istnieją dość znaczne różnice między danymi urzędów statystycznych a badaniami terenowymi. Z uwagi jednak na wielkość badanego obszaru do analiz szczegółowych wykorzystano zarejestrowaną bazę noclegową.

Na obszarze Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego w 2013 roku istniały 63 obiekty zbiorowego zakwaterowania, które dysponowały 3 573 miejscami noclegowymi (tab. 5), w tym tylko około 15% stanowiły miejsca całoroczne. Najwięcej – 33 obiekty, około połowę funkcjonujących na Pojezierzu, znajduje się w gminie Włodawa (głównie w Okunince nad jeziorem Białym). Również w tej gminie zanotowano największą liczbę miejsc noclegowych 2 115, co stanowi 59,2% ogółu (tab. 5).

Oprócz liczby miejsc noclegowych, jedną z ważniejszych cech bazy noclegowej jest rodzaj i kategoria obiektu noclegowego, która najczęściej jest wypadkową atrakcyjności turystycznej regionu, charakteru ruchu turystycznego oraz potrzeb i oczekiwań potencjalnego klienta-turysty. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie charakteryzuje się dużą różnorodnością form bazy noclegowej. W strukturze obiektów zbiorowego zakwaterowania (tab. 6) największy udział mają obiekty wczasowo-wypoczynkowe (ośrodki wczasowe, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, zespoły domków turystycznych), dysponujące 2 308 miejscami (64,6% ogółu miejsc).

Tabela 6. Rodzaj obiektów zbiorowego zakwaterowania na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim

Rodzaj obiektu	Liczba obiektów noclegowych					Liczba miejsc noclegowych				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Hotele	0	1	2	2	2	0	42	140	174	206
Pensjonaty	2	3	3	3	3	100	130	129	134	125
Inne obiekty hotelowe	4	3	1	1	1	121	102	24	25	25
Ośrodki wczasowe	41	39	34	28	29	2636	2497	2068	1953	1714
Ośrodki kolonijne	2	2	-	-	-	75	72	-	-	-
Ośrodki szkoleniowo-wypocz.	3	3	2	3	3	255	259	160	255	255
Zespoły domków turystycznych	5	6	6	6	6	188	200	204	366	339
Szkolne schroniska młodzieżowe	5	6	5	5	6	272	302	365	295	371
Pola biwakowe	3	5	2	2	2	220	330	55	61	185
Pozostałe obiekty niesklasyfikowane	6	5	4	10	11	198	304	254	339	353
ŁĄCZNIE	71	73	59	60	63	4065	4238	3399	3602	3573

Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl/bdl/.

Duże znaczenie, szczególnie w okresie letnim ma letnia baza noclegowa o niskim standardzie, którą tworzą: szkolne schroniska młodzieżowe i zespoły domków turystycznych (około 20%). Odrębnym problemem w regionie jest baza noclegowa o najwyższym poziomie usług, którą stanowią obiekty hotelowe (hotele, pensjonaty, inne obiekty hotelowe). Generalnie Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie ma słabo rozwiniętą sieć obiektów hotelowych; ten rodzaj zapewnia niespełna 10,0% wszystkich miejsc noclegowych (tab. 6).

Analizując dynamikę rozwoju bazy noclegowej na Pojezierzu w 5-leciu 2009-2013 (tab. 6) zauważyć można zmniejszenie o 18,3% obiektów zbiorowego zakwaterowania. W roku 2013 w stosunku do roku 2009 istotnej redukcji uległy ośrodki wczasowe (liczba obiektów o 30%, miejsc noclegowych o 35%). Bardzo pozytywnym zjawiskiem jest przyrost miejsc noclegowych w bazie hotelowej. W roku 2013 zarejestrowano 6 obiektów hotelowych, które posiadały 356 miejsc noclegowych (przyrost o 61%).

Wykorzystanie przestrzeni turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego; ruch turystyczny

Ocena ruchu turystycznego stanowi jeden z trudniejszych obszarów badań nad turystyką [21]. Ruch turystyczny jest zjawiskiem dynamicznym, przestrzennym i bardzo zróżnicowa-

nym pod względem formy. Podmiotem tego zjawiska jest człowiek, który przybywając na dany obszar w celach turystycznych uprawia na ogół kilka form ruchu turystycznego w zależności od jego potrzeb w tym zakresie oraz w zależności od warunków dla rozwoju szeregu form turystyki znajdujących się na obszarze, na którym on przebywa. W niniejszym opracowaniu przedmiotem analizy jest przede wszystkim ruch turystyczny zarejestrowany w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania, a także ewidencja ruchu na podstawie biletów wstępu do Poleskiego Parku Narodowego. **Ruch turystyczny w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania** jest tą częścią zjawiska, która jest systematycznie notowana przez oficjalną statystykę. W 2013 roku w analizowanych gminach Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego zarejestrowano 42 657 osób (tab. 7), co stanowiło 6% ruchu turystycznego w województwie lubelskim.

Tabela 7. Wykorzystanie obiektów zbiorowego zakwaterowania w gminach Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego w 2013 roku

Gmina	Korzystający z noclegów ogółem	w tym turyści zagraniczni	Udzielone noclegi ogółem	w tym turystom zagranicznym
Dębowa Kłoda	3 700	13	11 857	86
Ludwin	1 333	27	4 894	31
Ostrów Lubelski	45	-	45	-
Parczew	231	-	373	-
Sosnowica	913	-	1 701	-
Stary Brus	32	9	55	9
Urszulin	434	8	983	8
Uścimów	2 708	-	3 765	-
Włodawa	31 237	743	74 715	966
Włodawa (m)	1 953	317	5 488	325
Wola Uhruska	71	-	143	-
ŁĄCZNIE	42 657	1 117	104 019	1 425

Źródło: Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl/bdl/.

Najwięcej osób (74,1%) gościło w gminie Włodawa. Znacznie mniejszym udziałem charakteryzowały się pozostałe gminy, np. Dębowa Kłoda (8,7%), Uścimów (6,3%) oraz miasto Włodawa (4,6%). Z obiektów hotelowych skorzystało 7 657 osób, tj. 18,0% wszystkich osób korzystających w tym roku z obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania. Zagraniczny ruch turystyczny jest słabo rozwinięty, notowany jest głównie w obiektach hotelowych (około 1,1 tys. osób rocznie – około 2,6% ruchu turystycznego). Turystom zagranicznym udzielono 1 425 noclegów, co stanowi 1,4% ogólnej liczby udzielonych noclegów (tab. 7).

Znaczenie Poleskiego Parku Narodowego dla rozwoju turystyki

Na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim duże znaczenie ma, w zakresie rozwoju form turystycznych, Poleski Park Narodowy. Jednym z podstawowych zadań parków narodowych, zgodnie z ich definicją, jest udostępnianie społeczeństwu parków dla celów turystycznych, w sposób nie wywołujący szkód w przyrodzie. Służą temu wyznaczone szlaki piesze, rowerowe i konne, ścieżki dydaktyczne, muzea przyrodnicze, centra edukacyjne, ośrodki pokazowe. Elementy te umożliwiają zaspokojenie elementarnych potrzeb kontaktu człowieka z przyrodą, a także stanowią formę zdobywania wiedzy przyrodniczej i krajoznawczej [22].

Możliwość turystycznej penetracji Poleskiego Parku Narodowego jest ściśle związana ze stopniem jego zagospodarowania. Podstawowe urządzenia turystyczne w PPN reprezentują

obiekty związane z zaspokajaniem potrzeb poznawczych. Do tej grupy urządzeń należą głównie elementy o charakterze linearnym, wśród których wymienić należy przede wszystkim szlaki turystyczne i ścieżki przyrodnicze. Obecnie przez obszar Parku przebiega 6 znakowanych szlaków turystycznych. Są to:

- szlak czarny „Nałęcz” – historyczno-przyrodniczy, przeznaczony do zwiedzania pieszego i rowerowego. Długość 13 km, w tym w granicach PPN i otuliny – 10 km. Trasa biegnie przez miejscowości: Sosnowica–Górki–Zienki–Jamniki,
- szlak czerwony „Partyzancki” – do zwiedzania pieszego i rowerowego. Łączna długość szlaku wynosi 115,9 km, w tym w granicach Parku i otuliny – 12 km. Prowadzi z Urszulina do Parczewa.
- szlak żółty „Krawędziowy Poleskiego Parku Narodowego” – pieszy o długości 22 km, w całości w granicach Parku i otuliny. Przebieg trasy: Wołoskowola–Nowiny–Stawy Bruskie–Łowiszów–Jez. Wytyckie–Babsk–Załużce Stare, Muzeum PPN;
- szlak niebieski „Pojezierny Północny” – pieszy, o długości 120 km, przebiega na trasie Urszulin–Włodawa. w granicach Parku i otuliny znajduje się 10-cio km fragment, który biegnie przez miejscowości: Pieszowola–Wielki Łan–Łowiszów–Wytyczno;
- szlak czerwony „Bagno Bubnów” – pieszy, znajduje się w całości w granicach Parku i otuliny. Ma długość 13 km i przebiega przez miejscowości: Serniawy–Bartoszycha–Wojciechów–Kulczyn–Pikulawka–Zastawie.
- szlak żółty „Pojezierny Południowy” – pieszy, o długości wynosi 57,8 km, przebiega na trasie Hniszów–Urszulin. W granicach Parku i otuliny znajduje się jego zachodni odcinek o długości 14 km na trasie: Serniawy–Kolonja Tarnów–Wielkopole–Kolonja Wereszczyn–Zastawie–Urszulin.

W rejonie Poleskiego Parku Narodowego wytyczono pierwszy na Lubelszczyźnie szlak konny. Poleski Szlak Konny ma 280 km, z czego na terenie Poleskiego Parku Narodowego i otuliny znajduje się ok. 60 km szlaku. W kompleksie głównym trasa zaczyna się we wsi Kol. Kochanowskie i tworzy pętlę, od której odchodzą odnogi w kierunku wsi Kołacz i w kierunku drugiej części PPN kompleksu Bagna Bubnów i Staw. Zapleczem szlaku są stadniny koni. W najbliższej okolicy Parku znajduje się pięć stadnin koni. Są to: stadnina koni w Woli Wereszczyńskiej, Klub Jeździecki „Goniec” w Kaniwoli, Ośrodek Jeździecki „Bachus” k/Sawina, Ośrodek Jeździecko-Hodowlany „Żurawiejka” w Bukowie Małej i Ośrodek Jeździecki „Stajnia Makoszka” w Makoszcze.

W granicach Poleskiego Parku Narodowego udostępnionych jest sześć **edukacyjnych ścieżek przyrodniczych** (pięć pieszych, jedna rowerowa):

- **Ścieżka Dąb Dominik** o długości 2,5 km (dłuższy wariant 3,5 km) prowadzi przez różne typy lasów (grąd wysoki i niski, ols kępowo-dolinkowy, bór bagienny) do będącego w ostatniej fazie zarastania dystroficznego jeziora Moszne. Część kładki, przystosowana jest do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne.
- **Ścieżka Perehod** ma długość około 5 km, prowadzi przez kompleks stawów. Ma charakter ornitologiczny, najciekawsza jest w okresie przelotów ptaków, których obserwację ułatwiają 2 wieże i schron obserwacyjny.
- **Ścieżka Splawy** o długości około 3,5 km prezentuje cenne zespoły leśne: subborealną brzezinę bagienną oraz ols kępowo-dolinkowy, a także torfowisko przejściowe i różne typy łąk. Jej szczególną atrakcją są rośliny mięsożerne i kwitnące storczyki. Ścieżka kończy się nad jeziorem Łukie.
- **Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Obóz Powstańczy”** ma długość około 4 km, rozpoczyna się w miejscowości

Lipniak. Ścieżka prezentuje różne zbiorowiska leśne m.in. grąd niski, ols kępowo-dolinkowy; prowadzi groblą, wzdłuż kompleksu łąk zienkowskich (zwanymi „Pociągami”) do okazałego żeremia bobrowego. „Dąb powstańczy”, mogiłka, czy miejsce obozu powstańczego – stanowiące historyczne elementy ścieżki, dają turystom wyobrażenie o przebiegu Powstania Styczniowego na terenie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego.

- **Ścieżka Żółwik** jest zlokalizowana na terenie Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego PPN w Załuczu Starym, przeznaczona jest dla dzieci. Na długości około 0,5 km przedstawia m.in. strukturę lasu, opisuje życie żółwia błotnego oraz prezentuje stworzony przez Park niewielki Ośrodek Rehabilitacji Zwierząt.
- **Rowerowa ścieżka dydaktyczna PPN „Mietiułka”** o długości 21 km tworzy pętlę przebiegającą przez kompleks stawów w Pieszowoli, a następnie prowadzi wzdłuż rzeki Mietiułka. Początek i koniec ścieżki znajduje się przy torfowisku wysokim „Durne Bagno” z wieżą widokową.

Aby zapewnić zwiedzającym możliwość obejrzenia zwykle niedostępnych terenów Parku zbudowano 7 wież widokowych (2 – Bagno Bubnów, 2 – Durne Bagno, 2 – stawy Perehod, 1 – Bagno Staw). Można z nich podziwiać panoramy otwartych torfowisk nawęglanych oraz krajobraz torfowiska wysokiego typu kontynentalnego porośniętego przez bór bagienny. Wieże ustawione na groblach stawów umożliwiają obserwację ptactwa wodno-błotnego. W PPN, ze względu na tereny bagienne i podmokłe, ważną rolę odgrywają kładki, które kanalizują ruch turystyczny z równoczesnym zapewnieniem bezpieczeństwa.

Najwyższą formę działalności dydaktycznej w PPN reprezentują dwa ośrodki edukacyjne: **Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny (OD-M)** w Załuczu Starym (od 1993 r.) oraz **Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny (OD-A)** w Urszulinie (od 2009 r.).

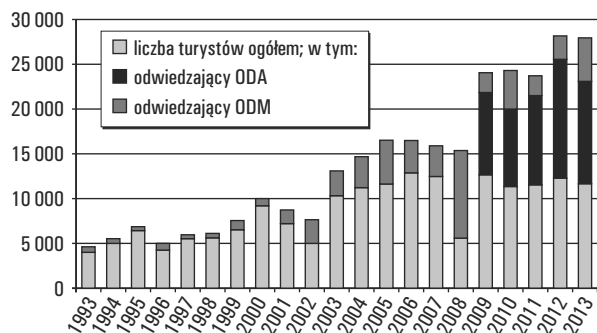
Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny jest ważnym obiektem edukacyjnym Parku. Składa się on z muzeum, wiaty muzealnej, ścieżki „Żółwik” z oczkiem wodnym, Ośrodka Rehabilitacji zwierząt z woliarą dla ptaków i wybiegiem dla ssaków oraz zadania turystycznego i miejsca na ognisko. W części muzealnej zgromadzone są zbiory na które składają się eksponaty: archeologiczne, etnograficzne, historyczne (militaria, numizmaty, dokumenty) i przyrodnicze, a także prezentujące dziedzictwo kulturowe Polesia Zachodniego.

W Ośrodku Dydaktyczno-Administracyjnym PPN znajduje się „Ośrodek Ochrony Żółwia Błotnego”, w którym, w okresie od września do maja, można oglądać małe żółwie błotne. W budynku OD-A w specjalnie do tego celu przygotowanej sali projekcyjnej zwiedzający mogą obejrzeć filmy poświęcone przyrodzie Poleskiego Parku Narodowego i kulturze Polesia. W budynku OD-A mieści się dyrekcja PPN oraz biblioteka z niewielkim księgozbiorem. Obok budynku znajduje się Ogród Dydaktyczny, w którym można obejrzeć namiastkę niektórych siedlisk charakterystycznych dla Parku: torfowisko przejściowe, kwietna łąka oraz zbiornik wodny z przylegającym do niego szuwarem.

Do urządzeń ułatwiających uprawianie turystyki zaliczyć można siedem punktów informacji turystycznej PPN, znajdujących się w: Urszulinie (dwa), Załuczu Starym, Woli Wereszczyńskiej, Kołaczach, Sosnowicy i Starym Brusie. W punktach tych prowadzona jest sprzedaż wydawnictw popularno-naukowych o Parku i okolicy.

Ruch turystyczny w Poleskim Parku Narodowym

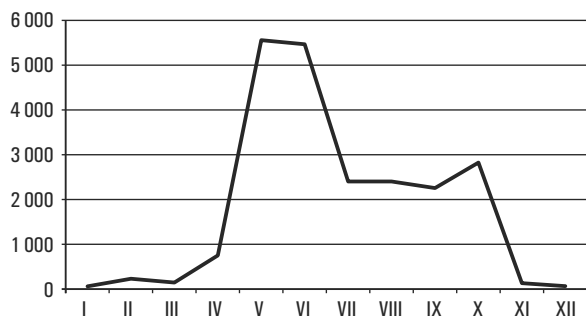
Zestawienie wielkości ruchu turystycznego w PPN w latach 1993-2013 wskazuje na jego znaczne zróżnicowanie z roku na rok (ryc. 2); notowano go w zakresie od około 5 tys. w 1993 r. do około 30 tys. w 2013 r.

Rycina 2. Wielkość ruchu turystycznego w Poleskim Parku Narodowym w latach 1993-2013

Ewidencja ruchu turystycznego w Poleskim Parku Narodowym na podstawie liczby sprzedanych biletów wskazuje, że w latach 2009-2013, przeciętnie w ciągu roku przybywa tam około 26 tys. osób, przy stosunkowo niedużej zmienności z roku na rok, od około 24 tys. do około 28 tys. odwiedzających. W strukturze odwiedzających przeważają osoby przybywające w grupach – stanowią one około 70-80% ruchu. Najliczniejszą grupę stanowi młodzież szkolna, głównie ze szkół podstawowych. W strukturze ruchu po 2000 roku zauważalny jest trend wzrostu liczby turystów odwiedzających Park indywidualnie, co w dużym stopniu wynika z promocji PPN poprzez wprowadzenie oficjalnej strony internetowej, pojawienie się licznych nowych wydawnictw oraz wyświetlanie w telewizji ogólnokrajowej filmów dokumentalnych o PPN [23].

Ruch turystyczny w Poleskim Parku Narodowym wykazuje z miesiąca na miesiąc duże zróżnicowanie (ryc. 3). Stosunkowo niewielkie natężenie ruchu turystycznego obserwuje się od listopada do marca. W tych miesiącach w wieloletnim okresie 2009-2013, przeciętna liczba odwiedzających wynosiła od 35 do 231 osób. Znaczne ożywienie ruchu turystycznego obserwuje się szczególnie w maju (5 579 osób) i w czerwcu (5 481). Frekwencja w tych dwóch miesiącach stanowi łącznie około 50% wielkości rocznej.

Rycina 3. Sezonowość ruchu odwiedzających Poleski Park Narodowy w latach 2009-2013

Letnie wakacje szkolne (lipiec-sierpień) to okres zmniejszenia natężenia ruchu turystycznego w PPN o niemal połowę w stosunku do dwóch poprzednich miesięcy. Jest to wynik spadku liczby grup zorganizowanych, zwłaszcza wycieczek szkolnych. Wakacje to również czas największej koncentracji indywidualnego ruchu turystycznego na obszarze PPN. Dla przykładu w 2006 turyści indywidualni stanowili odpowiednio w lipcu i sierpniu, 48% i 57% ogółu odwiedzających. Na okres wiosenno-letni (od maja do października) przypadają ponad 90% ogółu odwiedzających w ciągu roku [23]. Natężenie ruchu turystycz-

nego w okresie wiosennym i jesiennym w poszczególnych latach jest zmienne i w dużej mierze zależy od warunków pogodowych [24].

Zakończenie – dyskusja

Turystyka na obszarach chronionych, zwłaszcza w parkach narodowych, budzi wiele kontrowersji, dlatego problem ten jest jednym z częściej podejmowanych w literaturze turystycznej. Zagadnienia turystycznego wykorzystania Poleskiego Parku Narodowego podejmowali Iwaniuk i Piotrowski [24] oraz Skowronek i in. [25].

W świetle przeprowadzonych powyżej analiz należy stwierdzić, że dominująca część parku (77,1% powierzchni) obejmuje tereny gmin sklasyfikowanych jako bardzo atrakcyjne – Urszulina (52,1% parku) i Sosnowicy (25,0%). Jednocześnie, znaczna część tych gmin położona jest w granicach Parku – odpowiednio: 29,6% i 14,2% (tab. 8). W związku z powyższym zbadane wcześniej zjawiska, określone dla tych gmin, będą w znacznym stopniu odnosiły się do terenu Poleskiego PN.

Tabela 8. Poleski Park Narodowy w strukturze podziału administracyjnego

Gmina	Powierzchnia parku w granicach gminy [%]	Powierzchnia gminy w granicach parku [%]
Urszulin	52,1	29,6
Stary Brus	5,0	3,7
Hańsk	6,0	3,3
Sosnowica	25,0	14,2
Wierzbica	9,7	6,5
Ludwin	2,2	1,8

Źródło: dane PPN.

Funkcja turystyczna w tych gminach Urszulin i Sosnowica, sklasyfikowanych jako bardzo atrakcyjne, określona została jako dodatkowa, w stosunku do innych funkcji gospodarczych, a stopień rozwoju funkcji letniskowej osiągnął stopień najwyższy. Analiza aktywności władz lokalnych w zakresie turystyki wykazała przeciętną aktywność samorządu w Sosnowicy i jej brak w przypadku Urszulina. Można zatem stwierdzić, że w przypadku analizowanego obszaru mamy ogromny potencjał w zakresie rozwoju turystyki – bardzo duża atrakcyjność turystyczna, wykształcona już funkcja turystyczna i letniskowa. Jedynie władze samorządowe w niewystarczającym stopniu podejmują działania w kierunku rozwoju turystyki na tym obszarze. I wydaje się, że lukę tę zapełniają działania Poleskiego Parku Narodowego.

Według współczesnych trendów, na obszarach cennych przyrodniczo, takich jak parki narodowe, preferuje się turystykę przyrodniczą, ekoturystykę, wreszcie turystykę kwalifikowaną. Wszystkie te formy turystyki kładą szczególny nacisk na aspekt edukacyjny wyjazdu turystycznego, na przygotowanie merytoryczne przed zwiedzeniem danego miejsca i na poszanowanie przyrody, kultury i zwyczajów społeczności lokalnej. Te formy turystyki realizowane w Poleskim Parku Narodowym mogą być traktowane w kategoriach alternatywnych form aktywności rekreacyjnej z realizacją głównie w okresie, gdy niekorzystne warunki pogodowe uniemożliwiają wypoczynek nad jeziorami.

W przypadku Poleskiego Parku Narodowego dominującą formą turystyki jest turystyka edukacyjna. Obejmuje ona zarówno grupy młodzieży szkolnej (ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych), grupy studentów (zwłaszcza kierunków przyrodniczych), jak i dorosłych, którzy przyjeżdżają do PPN w celu

wzięcia udziału w różnego typu imprezach (szkolenia, odczyty, seminaria, wystawy itp.).

Oferta grupowego zwiedzania Poleskiego Parku Narodowego obejmuje następujące elementy wraz z obsługą przewodnicką: projekcja filmu o Poleskim Parku Narodowym, zwiedzanie Ośrodka Ochrony Żółwia Błotnego, Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego i wybranej ścieżki przyrodniczej oraz ognisko na zakończenie zwiedzania.

Ponadto w oparciu o bogactwo przyrody i kulturowego dziedzictwa regionu możliwa jest realizacja zajęć edukacyjnych. Proponowane tematy zajęć w ramach bloku „**Dzika natura Polesia**” przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Tematy zajęć realizowanych w Poleskim Parku Narodowym

Zajęcia prowadzone w ośrodkach dydaktycznych Parku	Zajęcia terenowe
<ul style="list-style-type: none"> - Bliskie spotkanie z żółwiem; - Czy biedronki lecą do nieba? - Poznajemy owady; - Czyj to ślad? Rozróżniamy ślady zostawione przez zwierzęta; - Co zwierzęta robią zimą? - Czytamy mapę; - Łoś superktoś; - Mali mieszkańcy łąki; - Od nitki do tkaniny; - Ptasi zakątek; - W warsztacie wyobraźni – impresje, super zwierzęta, niezwykle rośliny – zajęcia z kolografii; - Zajęcia z mikroskopowania „życie w kropli wody”; - Zanim kopniesz czy rzucisz... – poznajemy skały; - Ze skrzyni prababci – stroje ludowe. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bobrowe mieszkanie; - Posiejesz, to wyrosnie; - Podchody przyrody – chodź, lata, pływa – ptak się nazywa; - Śladami starych stawisk; - W krainie łosia; - Mierzymy drzewa; - Nie zgub się w lesie – zajęcia z GPS

Źródło: dane PPN.

W Poleskim PN organizowane są co roku liczne imprezy edukacyjne, m.in. „Dzień Ziemi”, Konkurs Wiedzy o PPN oraz inne, m.in. Międzynarodowe Biegi Ekologiczne – Bieg Parkowca i Leśnika, Rajd „Szlakami Żółwia”, Jesienny Rajd Rowerowy „Nałęcz”.

Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przypuszczać, iż turystyka piesza jest dominującą formą penetracji obszaru PPN. Przemawia za tym fakt, iż większość grup młodzieży szkolnej, uczestniczących w zorganizowanej turystyce, porusza się po terenie PPN pieszo, zwykle obierając jako cel wędrówki ścieżkę przyrodniczą. Również wśród turystów indywidualnych turystyka piesza cieszy się większą popularnością, czemu sprzyjają odbywające się imprezy.

Z uwagi na podmokłość terenu uprawianie turystyki rowerowej na obszarze Parku, zwłaszcza w okresie zwiększonych opadów, może być utrudnione. Ze względów bezpieczeństwa zabroniona jest jazda rowerem po ścieżkach przyrodniczych. Dla turystyki rowerowej na obszarze PPN i otuliny przystosowane są następujące trasy: rowerowa ścieżka przyrodnicza „Mietulka”, oraz szlaki: czarny, czerwony i niebieski. Łączna długość tych tras w granicach PPN i otuliny wynosi około 45 km. Z myślą o rowerzystach PPN organizuje co roku rajd rowerowy. W celu zachęcenia do zwiedzania Parku na rowerze, Poleski Park Narodowy prowadzi wypożyczalnię rowerów.

Turysta zainteresowany jazdą konną może wypożyczyć konia w jednej ze stadnin, lub też przyjechać tu z własnym zwierzęciem i zakwaterować je na miejscu. Poza udostępnianiem koni pod wierzch, w okolicznych stadninach prowadzona jest również nauka jazdy konnej. Ponadto organizowane są dodatko-

we rozrywki, takie jak przejażdżki bryczką czy kuligi.

Turystyka ornitologiczna dotyczy tej części turystów, których głównym motywem przyjazdu do PPN jest obserwacja awifauny. Poleski Park Narodowy posiada bardzo sprzyjające warunki do uprawiania tej formy turystyki. Na stosunkowo niewielkiej powierzchni, jaką zajmuje PPN, występuje aż 215 gatunków ptaków, głównie ptactwa wodno-błotnego. Jednakże niewątpliwą zaletą Parku jest mozaikowość krajobrazu, dzięki której, podczas jednego wyjazdu turystycznego, można podziwiać zarówno ptaki zajmujące siedliska wodno-błotne, jak i łąkowe czy leśne. Szczególnie interesujące z punktu widzenia turystyki ornitologicznej są 3 trasy: ścieżka przyrodnicza „Perehod”, szlaki żółty i czerwony.

Pozostałe formy turystyki specjalistycznej uprawiane na obszarze PPN mają znaczenie marginalne. Stanowią one zwykle jeden z uzupełniających motywów przyjazdu do PPN. Przykładowo turysta zainteresowany turystyką ornitologiczną może jednocześnie zajmować się fotografowaniem przyrody; turysta pieszy, niejako przy okazji, zbiera grzyby, jagody, czy też łowi ryby. Na obszarze PPN i otuliny dozwolone jest wędkarstwo – łowienie ryb w Jeziorze Wytyckim oraz na wyznaczonych stanowiskach w obrębie Stawów Pieszowolskich.

Oceniając perspektywy dalszego rozwoju turystyki w Poleskim Parku Narodowym, należy rozważyć, jakie skutki wynikną z dalszego wzrostu ruchu turystycznego na jego obszarze. Według szacunków [24], przy równomiernym rozłożeniu ruchu turystycznego, Park w dzisiejszych granicach bez większego uszczerbku dla przyrody mógłby przyjąć ok. 50 tysięcy turystów rocznie, co niesłoby ze sobą korzyści zarówno dla lokalnej społeczności jak i dla środowiska. Obecne, stosunkowo niewielkie zainteresowanie turystyką na badanym obszarze powoduje bowiem, iż osób zaangażowanych w ochronę przyrody parku jest niewiele. Ponadto, ze względu na niewielkie rozmiary oraz wyraźną sezonowość ruchu turystycznego, społeczność lokalna tylko w niewielkim stopniu czerpie dochody z turystyki, gdyż tworzenie i utrzymywanie urządzeń infrastruktury turystycznej jest mało opłacalne.

Park przygotowuje się już od dłuższego czasu do przyjęcia większej liczby turystów. Zawarty w planie ochrony operat kształtowania funkcji turystycznej i dydaktycznej PPN wyznaczył do roku 2018 działania na rzecz rozwoju turystyki przyrodniczej i działalności dydaktycznej w granicach parku oraz na rzecz rozwoju funkcji rekreacyjnej i oferty usług, z preferencjami dla turystyki kwalifikowanej i agroturystyki w otulinie.

Piśmiennictwo

- Mileska M.I. (1963). Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju. *Prace Geograficzne* 43, Warszawa: Polska Akademia Nauk.
- Wyrzykowski J. (1986). Geograficzne uwarunkowania rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej w Polsce. *Acta Univ. Wratislav.* 935, Studia geograficzne, XLIV, Wrocław.
- Świeca A., Krukowska R., Tucki A. (2007). Possibilities for the Development of Tourism in the Lublin Region. In W.G. Godlewski, M. Bochenek (red.), *Tourism Theory – Conditions – Experiences* (69-98). AWF ZWWF w Białej Podlaskiej.
- Brzezińska-Wójcik T., Świeca A., Tucki A. (2009). Możliwości rozwoju turystyki w województwach wschodniej Polski. *Polish Journal of Sport and Tourism* 16(2), 65-84.
- Chałubińska A., Wilgat T. (1954). Podział fizjograficzny województwa lubelskiego. *Przewodnik V Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego* (s. 3-44). Lublin: PTG.
- Świeca A. (1998). *Wpływ czynników antropogenicznych na rzeczny odpływ rozтворów i zawieszin na międzyrzeczu Wisły i Bugu*. Rozpr. hab., Lublin: UMCS.

7. Wilgat T., Michalczyk Z., Turczyński M., Wojciechowski K.H. (1991). Jeziora łączyńsko-włodawskie. *Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej*, XIX, PAN O/Kraków, 23-140.
8. Michalczyk Z., Wilgat T. (1998). *Stosunki wodne Lubelszczyzny*. Lublin: UMCS.
9. Harasimiuk M., Wojtanowicz J. (1998). Budowa geologiczna i rzeźba Pojezierza łączyńsko-włodawskiego. W M. Harasimiuk, Z. Michalczyk, M. Turczyński (red.), *Jeziora łączyńsko-włodawskie. Monografia przyrodnicza* (s. 41-53). Lublin: UMCS.
10. Wilgat T. (1954). Jeziora łączyńsko-włodawskie. *Annales UMCS*, sec. B, VIII, 37-121.
11. Tucki A. (2009). Potencjał turystyczny regionu lubelskiego. *Annales UMCS*, sec. B, LXIV(1), 15-35. DOI: 10.2478/v10066-008-0016-7
12. Pawlusiński R. (2005). *Samorząd lokalny a rozwój turystyki*. Kraków: IGiGP UJ.
13. Boruszcak M. (red.) (2000). *Polityka samorządu terytorialnego w dziedzinie turystyki*. Zbiór materiałów pokonferencyjnych. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Ostrzyce 26-27 kwiecień 2000. Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku.
14. Gałęcki R. (red.) (2004). *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*. Łowicz: Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna.
15. Warszńska J. (1985). Funkcja turystyczna Karpat Polskich. *Folia Geographica, Seria Geogr.-Oecon.* 13, 79-104.
16. Kowalczyk A. (1994). *Geograficzno-społeczne aspekty zjawiska drugich domów*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
17. Faracik R. (2006). *Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowa*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ.
18. Tucki A., Świeca A. (2008). The role of local government in the development of tourism as exemplified by the Lublin region. W J. Wyrzykowski (red.), *Conditions of the foreign tourism development in central and eastern Europe* (s. 493-509). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
19. Krukowska R. (2009). Pojezierze łączyńsko-włodawskie – funkcja turystyczna regionu. *Folia Turistica* 21, 165-184.
20. Włodarczyk B. (2009). *Przestrzeń turystyczna – istota, koncepcje, determinanty rozwoju*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
21. Finn M., Elliot-White M., Walton M. (2000). *Tourism & Leisure Research Methods. Data collection, analysis and interpretation*. Edinburgh: Person/Longman.
22. Olaczek R. (2008). Między swobodą a zakazem – o turystycznym korzystaniu z obszarów chronionych. W A. Gotowt-Jeziorska, J. Śledzińska (red.), *Turystyka zrównoważona i ekoturystyka* (s. 15-23). Warszawa: Wyd. PTTK.
23. Enskajt U. (2007). *Stan aktualny i perspektywy rozwoju turystyki specjalistycznej na obszarze Poleskiego Parku Narodowego*. Praca magisterska, UMCS, Lublin.
24. Iwaniuk A., Piotrowski W. (2002). Turystyka w Poleskim Parku Narodowym. W J. Partyka (red.), *Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia* (s. 325-332). Instytut Ochrony Przyrody PAN, Ojcowski Park Narodowy, Ojców.
25. Skowronek E., Świeca A., Tucki A., Krukowska R. (2007). Rola parków narodowych regionu lubelskiego w rozwoju ruchu turystycznego na obszarach pogranicza polsko-ukraińskiego. W M. Żabka, R. Kowalski (red.), *Przyroda a turystyka we wschodniej Polsce* (s. 35-52). Siedlce: Akademia Podlaska w Siedlcach.

Otrzymano: 27.10.2014

Przyjęto: 21.11.2014